

OOSTVLAAMSCH

Z A N N T E N

Algemeen Tweemaandelijks Tijdschrift
voor Volkskunde

Orgaan van de Koninklijke Bond van
de Oostvlaamse Volkskundigen en van
de Dienst voor Volkskundige Opzoekin

40^e Jaargang
Nr. 3 - 1965
mei - juni

DRUK. V/H AD. HOSTE N V

UITGAVEN VAN DE BOND

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 36, Gent en op de bibliotheek : Kraanlei 41, Gent.

1. **Oostvlaamsche Zanten**, nog voorradig tot zolang de voorraad strekt : 15^e, 19^e jg., 21^e tot en met 31^e jg., 33^e tot en met 39^e jg. tegen 100 F per jaargang; jg. 1 (1926) en jg. 32 (1957) zijn gedeeltelijk in fotokopie beschikbaar tegen 100 F per jaargang alleen voor afnemers van ten minste 10 jaargangen; van de andere jgg. nog enkele losse nummers tegen 30 F per nummer.
2. **Jaarboek 1945 (jg. 20) van de Bond der Oostvlaamsche Folkloristen**. Prijs: 150 F (leden 100 F).
3. **Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten (Jg. I-Jg. XXV)**, door F. VAN ES. Prijs: 50 F (leden 30 F). **Idem II (Jg. XXVI-Jg. XXXV)**, door F. VAN ES. Prijs: 40 F (leden 25 F).
4. **Geïllustreerd Feestnummer (Iustrumner)**. Prijs: 25 F (leden 15 F).
5. **Survivances du Passé**, door A. MARINUS (8 p.). Prijs: 12 F (leden 8 F).
6. **Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde**, door Mw L. BATAILLE-HIEL. Prijs: 80 F (leden 50 F).
7. **Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapften Ankerbalken**, door J. SCHÉPERS (10 p.). Prijs: 15 F (leden 10 F).
8. **Register op Gabr. Celis: Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche Land**, door Prof. F. M. OLBRECHTS. Prijs: 20 F (leden 12 F).
9. **Bijdrage tot de volkskunde van Mœrzeke**, door J. LAUREYS (50 p.). Prijs: 50 F (leden 32 F).
10. **2e Lustrumnummer 1930-1935**. Prijs: 40 F (leden 24 F).
11. **Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten**, (over het Teerlingspel), door Emile ANDELHOF. Prijs: 25 F (leden 15 F).
12. **De Groei en de Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche Volksziel**, door Advokaat Jos. VERMEULEN. Prijs: 80 F (leden 50 F).
13. **Waasch Sagenboek**, door F. VAN ES. Prijs: 100 F (leden 60 F).
14. **Het Curieus en Vermakelijk Namenboek**, door Em. ANDELHOF. Prijs: 25 F (leden 15 F).
15. **Folklore en Onderwijs**, door L. HOSTE. Prijs: 12 F (leden 8 F).
16. **August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken**, door Fr. DE COSTER. Prijs: 25 F (leden 15 F).
17. **Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur**, door F. VAN ES. Prijs: 25 F (leden 15 F).
18. **De Wetterse Reuzen**, door Lic. M. DAEM. Prijs: 25 F (leden 15 F).
19. **Sagen uit Noord-Oostvlaanderen**, door Dr. G. DE MEYER. Prijs: 25 F (leden 15 F).
20. **Een Teerlingspel in Gent**, door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs: 25 F (leden 15 F).
21. **Spelen mijner Jeugd**, door L. LIEVEVROUW. Prijs: 60 F (leden 35 F).
22. **De Levende Folklore van het Gewest Balegem**, door M. BROECKHOVE. Prijs: 65 F (leden 40 F).
23. **Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land**, door M. BROECKHOVE. Prijs: 230 F (leden 140 F).
24. **Doods-, Begravenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde**, door J. PIETERS. Prijs: 90 F (leden 55 F).
25. **Het Volksleven te Wieze, 1900-1950**, door J. VAN HAVER. Prijs: 100 F (leden 60 F).
26. **De Gentse Bakkers. Bijdrage tot de Studie der Middeleeuwse Ambachten en Neringen**, door Marcel DAEM. Prijs: 35 F (leden 20 F).
27. **Het Hospies der Kinderen Alijn of Alynsgodshuis te Gent**, door E. LUYCKX-FONCKE (met talrijke ill.). Prijs: 40 F (leden 25 F).
28. **De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde**, door H. VAN HESE. Prijs: 125 F (leden 80 F).
29. **Leerknappen in de kunstambachten te Gent tijdens de 14^e en 15^e eeuw**, door Marcel DAEM. Prijs: 35 F (leden 22 F).
30. **De folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu**, door Cl. VANHOUCKE. Prijs: 160 F (leden 100 F).

Elk bedrag vooraf storten op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent. UITVERKOCHT zijn op dit ogenblik: **Herdenkingsalbum Alf. De Cock — Het Stroodekkersbedrijf** door Cl. Trefois — **Lodewijk De Vriese, Bibliographische studie — De Plattegrondsvormen van z.g. « Frankische » Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land**, door Cl. Trefois — **De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore**, door Cl. Trefois — **De Tinnepotgieterij te Gent**, door J. Boes — **Galerij van Gentsche Typen**, door E. Andelhof — **De Magie van het Poppenspel**, door F. Van Es en anderen — **Devotie tot de Heilige Donatus**, door M. Broeckhove — **Sint-Kristoffel. Legenden. Verering. Verspreiding**, door R. van der Linden.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen. Jaarlijkse bijdrage gewoon lid: 100 F; familiekaart: 50 F per gezinslid; buitenland: 125 F; beschermend lid 250 F; steunend lid 500 F. **Abonnement op Oostvlaamsche Zanten:** voor niet-leden (bibl., instellingen, verenigingen, enz.): 150 F per jaargang. P.R. 969.46 Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent.

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

ALGEMEEN TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE

VOLKSKUNDIGEN & DIENST VOOR VOLKSKUNDIGE OPZOEKINGEN

Redactie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat, 15, Zottegem.

Redactieleden : Julien Boes, Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn.

Ruil & Recensiedienst : Dr. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 41, Gent.

Sekretariaat van de Bond : Maurits Broeckhove, Osc. de Gruyterstr., 36, Gent.

Alle stortingen op postrekening : 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent.

INHOUD

E. EYLENBOSCH : Over draagkorven en mandenvlechters	110
R. VAN DER LINDEN : Bedevaartvaantjes. Nevele. Voorde. Waarbeke	115
W. BRAEKMAN : Nederlandse bezweringen, zegeningen en krachtige gebeden	120
F. VERSTRAETEN : De reuzen van Gavere	128

Zoeken en Zanten

Gent. — Poppentheater « Nele » vierde zilveren jubileum. R. L.	134
Deinze. — Vier reuzenkinderen. R. v. d. L.	134
Vrijen en Trouwen. R. v. d. L.	135
Mijn liedje. R. V.	136

Bondsnieuws

Provinciale Prijsvraag voor Volkskunde 1963. Redactie	127
Onze Koninklijke Bond op reis. R. V.	137
Antwerpen. Colloquium over de studie van schuttersgilden. R. H.	138
334e voordracht. Wondelgem in heden en verleden. R. v. d. L.	138

Museum

Belangrijkste bruikbare aanwensten. L. H.	139
---	-----

Boekbespreking

H. J. Bockstal. Het wapen van de stad Ronse. R. v. d. L.	119
--	-----

DIENST VOOR VOLKSKUNDIGE OPZOEKINGEN

Pr. JANSSENS C.ss.R. : Sint-Anna in het Waasland	140
--	-----

Over draagkorven en mandenvlechters

Naar aanleiding van August GANDERT:
Tragkörbe in Hessen. Kulturelle und
wirtschaftliche Bedeutung des Korbes,
Erich-Röth-Verlag, Kassel, 1963. 207 blz.,
17 tek., 119 foto's en 2 kaarten.
Prijs : DM 14.50.

In zijn fraai geïllustreerd Luiks dialectwoordenboek brengt J. Haust een afbeelding van de bot, d.i. een rugkorf met draagriemen, waarmee eertijds sommige boeren bijvoorbeeld hun eieren voor verkoop naar de markt brachten; toch was het voornamelijk de vrouwelijke bot(e)rèsse of botdraagster die met een lading op de rug in het traditionele beeld van het Luikse volksleven thuishoorde (1).

Het titelblad van het aangehaalde woordenboek is trouwens verlucht met een ets uitgevoerd naar een pentekening van Adrien de Witte, genaamd « Botteresse liégeoise ».

Tot in Haspengouw is althans haar naam doorgedrongen, als bottres of eerder nog bottros, al was het maar in de bloemrijke uitdrukkingen die A. Rutten noteert in verband met een vrouw « bij wie de bottros geweest is » of « die de bottros gesproken heeft » ter omschrijving van het feit dat ze pas een baby gekregen heeft, respectievelijk er een verwacht (2).

De bot(te) of rugkorf is trouwens ook in ons taalgebied een van ouds bekende, al zal in onze vlakke landstreken de rugmand als « vervoermiddel » voor kleine lasten wel sterke concurrentie van de kruiwagen ondervonden hebben. Toch waren er werkzaamheden waarvoor de rugkorf meest aangewezen leek; dit was met name het geval met aarde uitdragen bij graafwerken aan de stadsvesten en ook bij het oogsten van wijndruiven bijvoorbeeld.

Hier verwijzen wij naar het « butwerc » waarvan sprake in de Ieperse stadsrekeningen van 1328, naar de « bottiers » in 1361 te Mechelen werkzaam, naar de stad Aalst waar de schepenen ten jare 1447 de Oude Dender lieten « upgraven, delven ende botten » en naar een excerpt uit het Leuvens archief waar in 1506 sprake is van een « wijnbot om den wijn op de wijngaerden mede af te draghenne » ... (3).

Te vergelijken met het aangehaalde Leuvens excerpt, maar een eeuw ouder (1402) is het volgende uit een rekening van de kosten betreffende de wijnoogst in de hertogelijke wijngaarden van Brabant: « opten selven dach aen XXIIII gesellen dien den wijn als hi afgesneden was met botten droeghen inde perse ende den wijn terden... » (4).

Al heeft de oorspronkelijk Romaanse benaming bot(te), bij ons ontegensprekelijk oude adelbrieven voor te leggen, toch was ze niet de enige die in het Nederlandse taalgebied voorkwam. Een mededinger was hot(te), regelrecht uit het Frans ontleend, dat nog leeft in de door Cornelissen-Vervliet opgetekende uitdrukking

(1) J. HAUST, Dictionnaire liégeois, 95 en 97 i.v. bot en boterèsse.

(2) A. RUTTEN, Bijdrage tot een Haspengouwsch Idioticon, 37.

(3) Nauwkeurige bronvermelding in dit tijdschrift, vorige jaargang, blz. 177.

(4) P. LINDEMANS, Geschiedenis van de landbouw in België II, 139.

« den lesten man de hot opgeven », wat betekent : laatst van allen in de herberg blijven zitten; de zegswijze zou ontleend zijn aan het (kolen)dragersbedrijf (5).

Een derde Nederlandse benaming voor een rugkorf is ten slotte de mars, die ons allen nog vertrouwd klinkt door de uitdrukking « veel in zijn mars hebben », d.i. heel wat weten en kunnen. Zoals de twee voorafgaande is ook deze naam uit het Romaans afkomstig, al gaat het hier om een allicht zeer oude ontlening die terugwijst naar het Latijnse woord *merces* (koopwaar) (6). De **marskramer** of **marsman**, om het met een oude benaming te zeggen, treedt op in volgend citaat dat aan duidelijkheid niets te wensen overlaat : « een meersman met eender meerse met sulfferpriemen » (7).

Deze korte verkenning van onze taaltuin en meer bepaald van onze taalhistorie kan nuttig zijn om de aandacht te vestigen op de bekendheid van de draagkorf bij ons in vroegere eeuwen. Daarbij levert ook onze iconografie een bewijsplaats die A. Gandert opgenomen heeft in het illustratiemateriaal bij zijn boek : een kalenderplaat die de veldarbeid van de maand maart uitbeeldt in het bekende **Breviarium** van kardinaal **Grimani**, dat van Vlaamse oorsprong is, vertoont de oudst bekende afbeelding van een draagkorf (8).

De voorafgaande inleidende beschouwingen mogen dienstig zijn om een buitenlands werk, een heel fraai boek trouwens, enigszins in ruimer verband te situeren : een systematische en grondige studie over de draagkorf voor de rug (*Rücken-tragkorb*) en over de landelijke ambachtslieden die hem vlochten (*Korbmacher*) in het Duitse land **Hessen**.

Het hier aangekondigde boek dat rijk geïllustreerd is met meer dan honderd oorspronkelijke foto's, een ruim dozijn technische schetsen, evenveel reproducties van iconografisch materiaal waaronder vier pentekeningen en nog twee landkaartjes, draagt ongetwijfeld het karakter van een definitieve studie over het onderwerp voor **Hessen**. Het is geen amateurswerk, geen toevallige prestatie; de schrijver die in opdracht van het Hessische Landesmuseum te Kassel zijn onderzoek instelde, heeft blijkbaar door middel van schriftelijke vragenlijsten aan onderwijzers en burgemeesters zijn enquête terrein « afgetast », maar stipt verder met gerechtvaardigde fierheid aan dat praktisch het hele materiaal waarop zijn boek steunt, verzameld werd op lange tochten door **Hessen** te voet of per fiets ondernomen in de jaren 1934 tot 1939. Na de oorlog werd nog heel wat aangevuld, want de korf- en mandenvlechterij is in het land ook nu nog niet volledig verdwenen.

Daarmee is ook al gewezen op de gunstige omstandigheden waarin de onderzoeker heeft kunnen werken : hij is zich daar zelf levendig van bewust. In een inleidend woord bij dit boek stelt **Rudolf Helm**, conservator van het Hessisches Landesmuseum, met spijt vast dat in andere delen van Duitsland de vooruitzichten niet gunstig zijn om tot een gelijkaardige beschrijving van streekeigen produkten van het traditionele korvenmakersambacht te geraken, in de trant van **A. Ganderts** werk voor **Hessen** en het voorafgaande van professor **W. Hävernick** voor **Thüringen** (9).

(5) P.J. CORNELISSEN en J.B. VERVLIE'I, *Idioticon van het Antwerpsch dialect*, 1771 en *Woordenboek der Nederlandsche taal*, VI, 1131.

(6) FRANCK-N. VAN WIJK, *Etymologisch woordenboek*, 415.

(7) *Woordenboek der Nederlandsche taal*, IX, 263.

(8) Een reproductie van deze kalenderplaat treft men eveneens aan bij P. LINDEMANS, *Geschiedenis van de landbouw in België I*, t.o. blz. 144.

(9) Walter HÄVERNICK, *Die Formen des Tragkorbes in Thüringen*, Hamburg, 1954.

Wat leert nu A. Ganderts boek ?

Dat in de eerste plaats de draagkorf op de rug alleen in de oostelijke helft van Hessen voorkomt; de overige delen van het land kenden eventueel wel de draagkorf voor het hoofd.

Dat verder de rugkorven die in Oost-Hessen in gebruik waren of nog zijn, naar de aard van het materiaal dat voor het vlechten gebruikt werd in twee groepen uiteenvallen : korven in Spangeflecht tegenover korven in Weidengeflecht.

Nu mag vooraf gesteld worden dat de eerste techniek de mooiste, de kunstzinnigste exemplaren opleverde en trouwens ook de tijdrovendste werkwijze veronderstelt.

Maar de hele korvenvlechterij was, zoals de schrijver verzekert, een aangelegenheid van rustige en bedachtzame ambachtslieden; immers de voorbereiding van het materiaal waarmee gewerkt wordt vraagt evenveel kundige en bezonnen arbeid als het vlechten zelf. Zoals de klompenmaker verschaft de korvenvlechter zichzelf de grondstof voor zijn bedrijf door aankoop van nog groeiend hout dat hijzelf omhakte, transporteerde en voor het vlechten bereidde volgens ingewikkelde werkwijzen waarover de auteur breedvoerig, maar ook bijzonder duidelijk uitweidt. Geen onderdeel van de lange bewerkingen laat hij onverlet. Met zijn prachtige foto's en klare schetsen maakt hij de verschillende bewerkingen tot in de kleinste bijzonderheden van de vlechttechniek ook voor de leek vatbaar.

Het essentiële verschil tussen Spangeflecht en Weidengeflecht bestaat hierin dat bij de eerste techniek de korvenmaker vlecht met lange en haarfijne houtstrookjes die van uitzicht doen denken aan de houtkrullen die de timmerman met een schaaf losmaakt; in het tweede geval werkt hij met wissen (Weiden).

Om de genoemde houtstrookjes die in het dialect van Hessen « Schenen » heten te vervaardigen beschikt de korvenmaker over primitief maar doelmatig gereedschap en vooral over zijn eigen kundigheid.

De procedure is ongeveer de volgende. De ontschorste en nog groene wilgestokken moet men splijten in « Spölken » en die op hun beurt in « Spissen ». Uit deze « Spissen » snijdt of eerder nog schraapt de vakman met een scherp mes de « Schenen », d.i. het uiteindelijke vlechtband, slechts een halve millimeter dik. Dit laatste werkje vereist bijzondere behendigheid en Fingerspitzengefühl in de letterlijkste zin van het woord.

Maar ook wanneer met wilgeteen gevlochten wordt is de voorbereiding van het materiaal een werk van lange adem : de geschikte wissen snijden, vervoeren, sorteren, weken, ontschorsen en drogen...

Omtrent al dergelijke technische problemen, de knepen en kunstgrepen die er bij te pas komen en de plaatselijke verschillen doet A. Gandert uitvoerig verslag. Hij licht in over de gebruikte houtsoorten voor het vlechten (waterwilg, linde, ahorn, hazelaar...), voor het geraamte van de korf (beuk, es, eik...), voor het bodemstuk (haast uitsluitend beuk). Bijzonderheden over vellen en voorbereiden van het hout, over de gebruikte vlechttechnieken, over afwerking en verfraaiing van de korf komen bij hem tot hun recht.

Hij deelt een uitvoerige typologie van de bestudeerde korven mee, naar het criterium van hun vorm, het voorkomen van handvatten en voetjes, naar de aard van hun bodem (vlechtwerk of plank) en zo meer.

Uit de illustraties blijkt dat er bijzonder sierlijke uivormige rugkorven bestaan, naast de variaties van het bekende smalle type, breed van boven en puntig onderaan.

Als wij tot nog toe in de loop van deze bespreking vooral de aandacht hebben gevestigd op de technische zijden van het korvenmakersambacht die de auteur beschrijft, dan mag zulks geenszins de indruk wekken dat hij de betrokken ambachtslieden zelf minder aandacht schenkt, dat hij over hun sociale positie, hun familietradities, de economische functie van hun bedrijf en de handel in vlechtwaren niet zo uitvoerig is. Integendeel!

Dat hij voor Hessen over de rugkorven een bijzonder rijke documentatie heeft vermogen samen te brengen, neemt niet weg dat zijn onderzoek ter elfder ure plaatsvond en ook hier een totaal verdwijnend stuk materieel cultuurgood betreft.

Ook op dat punt licht de schrijver zijn lezers nauwkeurig in en is zijn slot-beschouwing formeel.

Er worden thans in Hessen geen Rückentragkörbe meer gevlochten en de bestaande exemplaren ziet men minder en minder dragen door de boerenbevolking. Dat ook de eigenlijke marskramers en de venters van deur tot deur op rationeler vervoer hebben overgeschakeld behoeft geen betoog.

Het mandenvlechtambacht had in de vorige eeuw een buitengewone bloei bereikt, maar heeft sindsdien een spectaculaire instorting te zien gegeven waarvan volgende cijfers die A. Gandert meedeelt een duidelijk getuigenis afleggen.

Omstreeks de eeuwwisseling waren er in Duitsland ongeveer 16.000 mandenvlechtsbedrijven; reeds in 1925 bleef er in de stad Kassel en een paar aangrenzende arrondissementen geen enkel meer over. Omstreeks 1900 werden in het land Hessen jaarlijks ongeveer 14.000 draagkorven gevlochten; in 1959 was dit aantal gedaald tot ongeveer 350 stuks!

De toestand die A. Gandert beschrijft is in feite die van omtrent de eeuwwisseling toen er in Hessen meer dan 20 verschillende types van draagkorven voorkwamen...

En toch is het ambacht van de mandenvlecht in het land niet totaal verdwenen. In het dorp Beiseförth-aan-de-Fulda zetten zeven mandenvlecht het traditionele, familiale kleine bedrijf voort door manden en korven voor gewoon gebruik te vervaardigen. Hun afzetgebied bestrijkt praktisch heel Hessen, dank zij de ondernemingslust van enkele rondreizende handelaars die op verre tochten met de vrachtauto deze laatste produkten van een eeuwenoud, kunstzinnig ambacht aan de man weten te brengen.

's Zomers werken de mandenvlecht buiten, voor hun huis, tot grote vreugde van de toeristen die hen belangstellend fotograferen, want het dorp is sinds 1950 een vakantieoord geworden.

Deze bespreking van August Ganderts boek kan beslist niet besloten worden met de welhaast traditionele verzuchting dat dit buitenlands voorbeeld doet verlangen naar een gelijksoortig onderzoek voor eigen land. Bij ons behoort de draagkorf al te zeer tot het voltooide verleden om er nog een samenhangende studie aan te wijden, afgezien misschien van een strikt historisch onderzoek.

Allicht treft men hier en daar in Vlaanderen mensen aan die iets afweten van de draagkorven die naar het heet langst van al in gebruik zijn gebleven bij het volk van leurders, venters en kramers. Vermoedelijk is het weinig.

Waar het werk van de Duitse volkskundige wel inspirerend zou kunnen werken, dat is ongetwijfeld bij een **systematische studie van het betrokken ambacht, de mandenvlechterij bij ons.**

Oude benamingen voor korven en manden als **baanst, paander en kaar** dekken in onze volkstaal nog een heel concrete inhoud.

Wij kennen nog kippen- en duivenmanden, boterkorven, plukkorven, wasmanden, eierkorven, broodmandjes en aardappelmanden...

J. Haust geeft zelfs de afbeelding van twee manden, de *bot d' coq' tchanteû* en de *bot d' coq' bateû* die dienen om een haan respectievelijk naar de onschuldige wedstrijd in het haantjeskraaien en naar de minder onschuldige prijskamp in het hanenvechten te brengen (10).

Al deze gebruiksvoorwerpen zijn bijlange niet allemaal door produkten van plastic en ijzerdraad vervangen.

Want enkele mandenvlechters, allicht ook de laatsten der mohikanen, oefenen in Vlaanderen nog hun bedrijf uit; veel talrijker zijn beslist nog de getuigen die over het mandenmakerswerk deskundige uitleg kunnen verstrekken: ambachtslieden op rust of personen die het oude ambacht van nabij hebben kunnen observeren.

Zeker in Oost-Vlaanderen ligt op dit gebied nog een studieveld braak.

De beoefenaars van het besproken ambacht moeten in onze provincie immers niet alleen in de mandenmakersstreek van **Bornein** en **Temse** gezocht worden; in allerlei stadjes en dorpen waren zij bedrijvig en zijn het eventueel nog: in dit verband worden o.m. de gemeenten **Balegem** en **Elene** gesignaleerd. Ook weet men hier en daar nog te vertellen van rondreizende ambachtsslui die op de boerderij manden en korven vlochten met materiaal dat de landbouwers zelf in een eigen « wijmenier » wonnen.

Over de provinciegrens is met een dergelijke studie wel een bescheiden begin gemaakt: voor het zuiden van West-Brabant, met name de streek van Halle, heeft de heer René Borremans een lokale studie over het onderwerp klaar. En in het geluidsarchief van het Seminarie voor Vlaamse Dialectologie aan de Rijksuniversiteit van Gent is zelfs uit een Westbrabantse plaats een goed geslaagde bandopneming voorhanden, die ons in staat stelt over dit ambacht interessante bijzonderheden te beluisteren die een nog actief mandenmaker *viva voce* verstrekt...

Rekening houdend met de nog betrekkelijk gunstige voorwaarden voor onderzoek die onze provincie biedt, wordt dan ook overwogen in een van volgende nummers van dit tijdschrift een bijdrage over mandenmakerij in Oost-Vlaanderen te publiceren.

Mocht trouwens hier te lande ooit een systematische studie van de mandenvlechterij ondernomen worden, dan zou bij een dergelijk onderzoek het boek van **August Gandert** methodologisch gezien uitmuntende diensten kunnen bewijzen.

Ernest Eylenbosch.

(10) J. HAUST, Dictionnaire liégeois, 96.

Nieuwe Bedevaartvaantjes

Vervolg van nummer 2.

NEVELE. — O.-L.-Vrouw van de Oostbroeck

Er bestaat klaarblijkelijk geen zekerheid nopens de datum van de opbouw. De datum 1651 is bekend, maar er is niet aangestipt of het op dit ogenblik een nieuwbouw of een herbouw betreft.

In de gemeente vertellen bejaarde lieden nog immer een legende in betrekking met de oorsprong:

« Op een zekere dag was een koeier daar zijn koeien aan het wachten en hij vond daar al met een keer een beeldeke. Het was een beeld van Onze-Lieve-Vrouwe. Hoe was dat daar gekomen? En wat moest hij ermee aanvangen? Hij draagt het mee naar huis. Zo gezaid, zo gedaan. Hij nam dat mee naar huis. En kunt ge raden, wat er gebeurd is? 's Anderendaags was dat beeld verdwenen. Hij was verlegen. Ge kunt u dat inbeelden. En als hij mee zijn koeien langs de plek ging, waar dat hij dat gevonden had, lag het daar weer. Hij droeg het weer naar huis. Dat is toch geen plek in 't veld voor een beeld van O.-L.-Vrouw. En de morgen nadien beleeft hij weer dezelfde historie. Drie keren droeg hij dat naar huis. Drie keren keerde dat beeld vanzelf weer naar 't veld. En zo is er daar een kapel gekomen. »

P. Fr. Stephanus Schoutens, *Maria's Vlaanderen of beschrijving van de wonderbeelden en merkwuurdighe bedevaartplaatsen van Onze-Lieve-Vrouw in Oost- en West-Vlaanderen*. Aalst, 1903, blz. 122.

R. v. d. L., Nevele. *Onze-Lieve-Vrouw van zeven Weeën*. *Mariaal Tijdschrift*, Gent, XXXIVe jg. (1963), blz. 83-84.

VOORDE. — Onze-Lieve-Vrouw ten Beukeboom

Type Herman Verbaere — Drukkerij van den Hende, Gent.

Links Onze-Lieve-Vrouw en het kind Jezus, beide gekroond en omgeven met een festijnkrans, waarin vier engelen zweven; in het middenvlak de kapel, een processie die nadert en ruiters; op de achtergrond een gezicht op de omgeving en de parochiekerk. Over de ganse breedte de tekst: 1661 O.L.VROUW TEN BEUKEBOOM — Voorde + 1961.

Onze-Lieve-Vrouw steunt op een afgeknotte beuk en beneden de krans pronken de wapenschilden van de gemeente, van de Heer van Voorde en van de oude Norbertijnenabdij van Ninove. Tweekleurig, blauw en geel. H. 190, B. 330.

De tekst op het vaantje wijst op het ontstaan van de bedevaartplaats omstreeks 1660. In die tijd hadden de heelmeesters de zieke vrouw Margareta Beerens, echtgenote van Maximiliaan Frans van der Meere, toenmalige heer van Voorde, in de steek gelaten. Zij wendde zich tot O.-L.-Vrouw van de Beukeboom op het « Mariaveld » in de buurt en beloofde, indien ze mocht genezen, jaarlijks een bedevaart naar haar beeld te ondernemen. Maria redde haar leven. De vrouw hield woord en liet een heiligdom oprichten, **omme den dienst Godts te vermeederen en de devotie van soo vele menschen te augmenteeren.**

De abt van de Sint-Kornelisabdij te Ninove had bekomen, dat geen vergunning werd verleend om mis op te dragen op zon- en heiligdagen, om de pastoors geen nadeel te berokkenen. Het kerkarchief deelt mede dat tot het einde van de achttiende eeuw elke zaterdag mis gelezen werd door de kapelaan van de burchtheer. De Franse Republiek stelde de kapel te koop, maar vond geen kandidaat. In 1805 offerden acht lotelingen die een gunstig lot hadden getrokken, een standaard. Bij deze gelegenheid ging een prachtige historische stoet uit. In het midden van onze eeuw was de kapel zo vervallen, dat de eigenaars de idee opvatten de grond te verkopen. Dr. Laurent van der Schueren kocht de grond en het heiligdom en liet het kunstzinnig en waardevol herstellen. Op 2 juli 1961 werd op grootscheepse wijze het derde eeuwfeest van de kapel gevierd. E.H. R. Lens, letterkundige, pastoor van Vosselare, ontwierp de stoet. Duizend figuranten namen eraan deel. Ze beeldden de vier jaargetijden uit. De oudste Mariabeelden van Zuid-Vlaanderen werden in de stoet gedragen. De dichter Anton van Wilderode zorgde voor een kunstig lied. Monseigneur Calewaert droeg de Pontifikale H. Mis op. Bij deze gelegenheid werd dit vaantje voor de eerste maal verspreid. (1)

(1) X. X. De kapel van O.L.Vrouw ten Beukeboom te Voorde. In Jb. van de Zottegemse Culturele Kring 1958-1959, blz. 11-24.
De Smet, G. pr.: Geschiedenis en herstel der kapel O.L.Vrouw ten Beukeboom. In Mariaal Tijdschrift, XXXIe jg., 15 juni 1959.
Idem: Derde Eeuwfeest van de kapel van O.L.Vrouw ten Beukenboom te Voorde. Ibidem, XXXIIe jg., 15 sept. 1961, blz. 119-122.
Renaat van der Linden: Bedevaartvaantjes uit Vlaamse Mariaorden. Hasselt, 1961. Koninklijk Leesgezelschap. Bundel 29, blz. 36-37.

HERMAN VERBAERE

...ks naar rechts. De kunstenaar
wijze voorgesteld; de be-
delstaf in de linkerhand
...been. Een hond met
...endeel toont ons

roeping :
REKE.
ren

1661

O.L.VROUW TEN BEUKENBOOM · VOORDE + 1961

...VROUW VAN NEERWAVER
Bert vanden Broeck '60

VOORDE. — Onze-Lieve-Vrouw ten Beukeboom

Type Herman Verbaere — Drukkerij van den Her

Links Onze-Lieve-Vrouw en het kind Jezus. ¹
omgeven met een festijnkrans, waarin vic
het middenvlak de kapel, een processie
de achtergrond een gezicht op de
Over de ganse breedte de tekst
BOOM — Voorde + 196¹

Onze-Lieve-Vrouw
de krans pron¹
Heer van ¹
Tweel¹

p¹
v.
v
Z
«
j:
r
o
v

ε
l
ε
z
l
l
l
l
l

H. KRUISPROCESSIONS TE ASSE - IN MEI - DE ZONDAG NA KRUISVINDING - IN SEPTEMBER - DE ZONDAG NA KRUISVERHEFFING

HOPPEHEILIGEN

SINT PETRUS ASCANUS-9 JULI

SINT JAN DE DOPER-24 JUNI

SINT ARNOU-18 AUG.

SINT ROCHUS-18 AUG

...ks naar rechts. De kunstenaar
wijze voorgesteld; de be-
delstaf in de linkerhand
...heen. Een hond met
...deendeel toont ons

...roeping :
...BEKE.
...ren

WAPEN VAN ASSE + ST. MARTINUSKERK MET KRUISKOOR + GAST-OF-PASSANTENHUIS + KAPEL VAN KRUISBORRE + MORETBERG

VRUJTHOUT MIRAKEL IN DE NOTELAAR + NEERSTRAAT. KAPEL VAN VRUJTHOUT + KRUISBORRE: MIRAKEL IN DE WILGETRONK + O.L. VROUW VAN NEERWAVER

Bert vanden Broeck '60

VOORDE. — Onze-Lieve-Vrouw ten T

Type Herman Verbaere — Dr.

Links Onze-Lieve-Vrouw e
omgeven met een festijn¹
het middenvlak de ka
de achtergrond eer
Over de ganse l
BOOM — V

Onze-^r
de l
T

Type Philemon Berckman. Van links naar rechts. De kunstenaar heeft de H. Rochus op de traditionele wijze voorgesteld; de beschermheilige der pestlijders houdt de wandelstaf in de linkerhand en toont met de rechter de wonde aan zijn been. Een hond met een broodje in zijn muil zit naast hem. Het middendeel toont ons de voorgevel van de kerk.

In de hoek bovenaan: H. ROCHUS. Onderaan de aanroeping: BESCHERM ONS en de naam van de lokaliteit: WAARBEKE. In de bovenhoek en rechterhoek onderaan zijn schelpmotieven verwerkt. J.B. verwijst naar de naam van de tekenaar: Philemon Berckman. (1) Het vaantje dateert van 1961. H. 235 B. 355.

De ikonografie stelt de H. Rochus gewoonlijk voor als een pelgrim met een wandelstaf in de hand en een hond aan zijn zijde. Zijn beeld treft u aan op het rechter zijaltaar, op de kuip van de preekstoel, in een veelkleurig glasraam en in een nis van de voorgevel. Zijn feestdag wordt gevierd volgens een oude oorkonde die in de pastorie berust: de zondag na 15 oogst. De inwoners van de gemeente en van de omgeving aanroepen Sint-Rochus tegen alle kwalen van mensen en vee.

Hierbij leest U een deel van de tekst op de oorkonde. De datering is waarschijnlijk fout, want indien Benediktus de Vierde werkelijk het broederschap mocht ingesteld hebben, dan zou dit geschied zijn tussen 900 en 903 en op dat ogenblik werd de H. Rochus waarschijnlijk nog niet vereerd te Waarbeke.

(1) Knibber, G. de: Philemon Berckman. Kunst in Vlaanderen. Drukkerij Vyncke, Gent, 1948. 40 blz. 11 reproducties in bijlage.

VOLLEN AFLAET
IN DE PAROCHIALE KERCKE VAN
WAERBEKE
OP DEN TWEEDEN SONDAGH VAN AUGUSTI, WESENDE
DEN INSTEL VAN HET BROEDERSCHAP VAN DEN
H. R O C H U S

Gegeven door Syne Heyligheyt Benedictus den IV. Paus van Roomen. Op den tweeden Sondagh van Augusti isser jaerelyckx te verdienen VOLLEN AFLAET voor alle Christene Geloovighe, die gebiecht ende gecommuniceert hebbende aldaer sullen bidden voor de verheffinghe van Onse Moeder de Heylige Kercke, een-drachtigheyt der Christene Princen ende uytroyinghe der Ketteryen.

Desen AFLAET sal beginnen van de eerste Vesperen, die solemnellyck sullen gesonghen worden ten dry uren, waer naer sal volgen het Lof met de Benedictie van het Alderheyligste SACRAMENT des Autaers.

S' morgens ten 6. uren sal geschieden de Vroegh-Misse, ende ten 10. uren de Solemnele Hoogh-Misse, waer onder sal gepredickt worden tot Lof van desen Heyligen, ende daer naer sal volgen de Processie met het HOOGHWEERDIGH.

Een ieder wort begroet om dese Processie met licht te vergeselschappen. Naer den noen ten 3. uren sullen geschieden de Vesperen, waer naer sal volgen het Lof met de Benedictie van het HOOGHWERDIGHSTE.

Sinds 1961 heeft E.H. pastoor De Wolf er de zegening van de dieren ingevoerd. In de loop van dit jaar heeft het dorp immers een ware metamorfoze beleefd. De nieuwe pastoor, legeraalmoezenier, is wijd en zijd bekend door zijn leerrijke voordrachten over vogels, door de reizen met de « Wielewaal » naar de Camargue, Tessel, enz. Zijn belangstelling richt zich tevens tot roofdieren. Samen met de pastoor landden in de kleine parochie een reusachtige leeuw, tijgerkatten, wasbeertjes en honden. De leeuw die tweehonderd kg weegt, reist mee in de auto, komt op straat en loopt vrij in de tuin. Daar volgde een ontzaglijke toeloop van nieuwsgierigen. De tuin van de pastorie werd een dierenpark.

De dorpskom veranderde. De dorpskerk werd heel en al hersteld. De vele bezoekers brengen nering. Maar leeuw en luipaard, apen en papegaaien dienden ook de beschermheilige van de pest in de kerk te vereren en aldus is er onmiddellijk tegelijk een bedevaartplaats ontstaan, met een hoogtepunt op de zondag na 15 oogst. De lieden brengen jaarlijks ongeveer zestig paarden, vijfenzeventig honden, talrijke reisduiven, vogels, zeeratten, konijnen, katten, enz. De zegening van de dieren breidde zich spontaan uit tot een zegening van auto's, traktors, fietsen, enz.

Het spreekt vanzelf, dat de pelgrims zich niet beperken tot inwoners van de gemeente en de omgeving, maar dat dierenvrienden uit onze ganse provincie en ook van verder de weg gevonden hebben naar de gemeente in het Denderland.

De gemeente die omtrent driehonderd inwoners telt, ontvangt op sommige dagen meer bezoekers dan ze inwoners heeft. (2)

Op 15 oogst en de zondag daarop beleeft Waarbeke grote Breugelfeesten, met een helikopter en een luchtdoop daarbij. Deze feesten vallen samen met de feestdag van St.-Rochus: om 10.30 u draagt de pastoor de mis op in open lucht; daarna geschiedt de zegening der dieren.

Tijdens deze dagen komen er vijf- tot zeventuizend bezoekers.

Bij dit overzicht van recente bedevaartvaantjes past het, dat ik mijn erkentelijkheid betuig jegens de vriend en volkskundige Eugeen van den Broeck, die de drukplaat voor het vaantje vanASSE in bruikleen gaf; wij danken de conceptie van het vaantje aan hem; zijn broeder Bert tekende het. Mijn biezondere dank dien ik te betuigen jegens dokter en mevrouw Laurent van der Schueren van St.-Lievens-Houtem die het door hun edelmoedige houding mogelijk maakten, dat het vaantje van de kapel te Voorde veelkleurig in ons tijdschrift verscheen!

Renaat van der LINDEN.

Boekbespreking

HENRI J. BOCKSTAL, *Het wapen van de stad Ronse. Een historisch heraldische studie.* Uittreksel uit de *Annalen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse en het Tenement van Inde*, 1964, blz. 55-113; 12 ill.

De auteur, een deskundige inzake heraldiek, heeft talrijke archieven in binnen- en buitenland geraadpleegd om deze uitvoerige historie van een stadswapen samen te stellen. Aldus stelde hij vast, dat de kroon op het wapen te Ronse een ketterij is en kan geschrapt worden zonder het blazoën te schaden of te ontluisteren.

De studie behelst het wapen van de stad Ronse in vier fasen, tot aan het Oud-Regime, tijdens de Franse overheersing, onder het Hollands bewind, na 1830.

Een degelijke bijdrage in verband met een onderwerp dat te zelden in onze tijdschriften voorkomt.

R. v. d. L.

(2) Inlichtingen verstrekt door E.H. De Wolf.
Somers Frans: Waarbeke. *De Autocroist*, XVIIIe jg., nr. 3, 11 februari 1965, blz. 230-231, 6 ill.

Nederlandse bezweringen, zegeningen en krachtige gebeden.

Naar aanleiding van een belangrijke publikatie.

Dr. Jozef VAN HAVER, Nederlandse Incantatieliteratuur. Een geccommentarieerd Compendium van Nederlandse Bezweringsformules (Gent, Koninklijke Vlaamse Akademie voor Taal- en Letterkunde, Reeks VI — Bekroonde Werken — n° 94, 1964). 506 blz. Prijs: 280 F.

Van verscheidene zijden werd sinds jaren de wens geuit de zowat overal in boek en tijdschrift verspreid liggende Nederlandse bezweringsformulieren in een compendium samen te brengen. De onoverzichtelijkheid van het Nederlandse materiaal op het gebied van de incantatieliteratuur werd inderdaad sinds lang scherp gevoeld door al wie op dit terrein werkzaam is en vormde tot nu toe een ernstige belemmering bij elke grondige studie van dit wijzvertakt en voor de cultuurgeschiedenis zeer belangrijk onderdeel van het volksleven.

In deze leemte voorziet het uitgebreid werk van Dr. Van Haver, dat als antwoord op een prijsvraag van de Kon. Vlaamse Akademie in 1960 werd bekroond en thans in boekvorm voor een ruim publiek toegankelijk is geworden.

In een bondig gehouden en vlot geschreven inleiding brengt de auteur achtereenvolgens historische nota's en bronnen samen, geeft een overzicht van ontstaan, groei en behoud van de incantaties, belicht de verhouding bezwering - bezwerder en bakent de begrippen af die door het woord « incantatie » overkoepeld worden: bezwering, zegening en gebed.

Zoals in de ondertitel van deze doctorale dissertatie duidelijk wordt aangegeven, bestaat het grootste deel van het werk uit een compendium van alle in boek en tijdschrift verspreid liggende formulieren, gevolgd door een bespreking die de teksten zowel naar inhoud als naar vorm behandelt. In het compendium werden de Nederlandstalige formulieren opgenomen afkomstig uit het ganse Nederlands taalgebied, Frans-Vlaanderen inbegrepen. Formulieren die bestaan uit onverstaanbare woorden- en letterreeksen werden eveneens opgenomen. Een imposante reeks boeken en tijdschriften, vooraan in het werk alfabetisch geordend, werden daartoe geëxcerpeerd; de oogst is omvangrijk: niet minder dan 1116 formulieren werden verzameld die in het compendium volgens het doel van elke tekst een verantwoorde plaats toebedeeld krijgen.

Zoals te verwachten was, is de kwaliteit van deze teksten niet steeds dezelfde. Ook zijn verscheidene nummers niets anders dan varianten van eenzelfde tekst — b.v. de formules tegen de hik (nrs. 133-299) en tegen de nachtmerrie (nrs. 950-956) die soms alleen door een enkel woord van elkaar verschillen. De vraag kan hierbij gesteld worden of het de overzichtelijkheid van het werk niet ten goede zou gekomen zijn deze kleine verschillen alleen in voetnoot te vermelden. Een enkele maal wordt ook een tekst meegedeeld die slechts een uittreksel is van een daarna volledig meegedeeld formulier (« Nr. 764 werd door Verdam uit 765 gelicht » (p. 28). Waarom deze twee teksten afzonderlijk meegedeeld en genummerd werden, is niet duidelijk.

Het overzichtelijk geordend compendium bestaat uit drie delen, voor welke inrichting gesteund werd « op het onderscheid tussen een bezwering door de bezweerder, volksgebeden voor een tijdelijk goed, en teksten in verband met tover- en geestenwereld » (p. 29). Al de opgenomen incantamenta werden volgens het thema dat ze behandelen binnen elke groep alfabetisch geordend en doorlopend genummerd.

Het eerste deel van het compendium omvat de bezweringen; dit begrip wordt door de auteur als volgt gedefinieerd: een bezwering is « een vaststaande formule, in principe alleen door een bezweerder gekend en door hem uitgesproken, met het doel en de overtuiging aan een reële moeilijkheid (ziekte, nood) een einde te stellen, door de kracht van de gebruikte woorden » (p. 51). In dit deel heeft Dr. Van Haver niet minder dan 700 teksten verzameld, die tot doel hebben ziekten van mensen, dieren en gewassen, en ook andere noden « af te lezen ». Hierbij vinden ook negen teksten tegen het wegvliegen van een bijenzwerm een onderkomen.

Het tweede deel van het compendium omvat 227 nummers (van nr. 701 tot 927); het brengt onder de titel « volksgebeden » afweerformulieren tegen ziekten, wapen-, huis- en reizegeningen, gevolgd door « zegens » van gewassen, zout, en voor allerlei andere doeleinden: terugvinden van gestolen goederen, het achterhalen van de waarheid, geluk bij spel of loting, enz. Hierop volgen « gebeden »: over huis en erf, bij onweer, tegen kwade dromen, voor mooi weer, om het leven draaglijk te maken, e.a.

Het essentieel verschil tussen een bezwering en een zegening bestaat er volgens de auteur in dat « bezweringen een tegenwoordig kwaad willen verwijderen, en dat de zegens een toekomstig kwaad moeten voorkomen » (p. 52). Naast deze negatief en preventief ingestelde zegeningen zijn er ook die een positief doel nastreven: een goed bekomen. De vaste overtuiging van de gebruiker dat het gevraagde ook zal bereikt worden is eveneens een belangrijk kenmerk. Bij het « gebed » immers, met zijn typisch « deemoedige houding tegenover God of de heiligen », wordt deze zekerheid vervangen door de hoop dat het gevraagde zal toegestaan worden; hierbij blijft men zich steeds bewust dat de toegesproken macht vrij is « de nederige vraag in te willigen of af te wijzen » (p. 53). De gewone kerkelijke gebeden werden in het compendium niet opgenomen doch alleen die welke « hun liturgische zin en hun verband met de zuiver godsdienstige sfeer verloren hebben » (p. 54).

Deze poging tot betere afgrenzing van de drie nauwverwante begrippen, sluit aan bij het werk van F.M. Olbrechts (1) en vormt een waardevolle Vlaamse bijdrage op een wetenschappelijk gebied waarop ook Duitse volkskundigen belangrijk werk verricht hebben. (2)

Het laatste deel van het compendium heeft als titel: « De tover- en geestenwereld »; het omvat de nummers 928-1116. Deze teksten zijn onder een viertal hoofdingen gegroepeerd: afweerformules waarmee de enkeling zich kan verdedigen tegen boze geesten, overledenen, nachtmerries, geesten en heksen en waarbij tevens een aantal uitdagingsspreuken horen; verder vindt men hier bezweringen door aflezers tegen allerlei boze geesten en betoverde personen, dieren en zaken. Dit deel besluit met toverspreuken bij heksenwerk gebruikt, liefdetover en enkele orakelspreuken.

(1) *Een oud Mechels Bezweringsformulier* (Gent, K.V.A., 1925).

(2) Herinneren we slechts aan de belangrijke studie van Irmgard Hampp, *Beschwörung, Segen, Gebet* (Stuttgart, 1961), verschenen na het voltooiën van het hier besproken werk.

Na elke groep formulieren die onderling een zekere samenhang vertonen, heeft de auteur onmiddellijk een beperkte ontleding laten volgen met verwijzingen naar en aanhalingen van parallelle buitenlandse formulieren die getuigen voor zijn grote belesenheid. Op het compendium volgt een algemeen commentaar dat « een synthese wil brengen van alle losse elementen, die in de formules en de nota's verspreid liggen » en aldus bedoelt een overzicht te bieden van wat de « Nederlandse Incantatieliteratuur aan algemene kenmerken te bieden heeft » (p. 30). In deze commentaar komt eerst vorm en stijl aan de beurt: achtereenvolgens worden de inkleding van de formule, de vormelementen en de stilistische eigenaardigheden (beeldspraak, rijm, metrum, ...) besproken.

Bij de bespreking van de inhoud worden enkele veel voorkomende primitieve ziekteopvattingen en -symbolen, zoals overdracht, de boom, de dood, de kring, en dgl. meer behandeld. Hierna worden een zestiental geliefde motieven onderzocht: het wandelmotief, het Jordaanmotief, het Rode-Zeemotief, het Longinusmotief, het Jobmotief, enz.

Het boek besluit met de ontleding van allerlei gegevens die in de formulieren ontleend zijn aan het Oude en het Nieuwe Testament, de vreemde krachtwoorden die erin voorkomen, het heilige en de heiligen, en de invloed die de kerkelijke teksten en de apocriefen op de incantatieliteratuur hebben uitgeoefend.

Dit overzicht van de inhoud van dit rijk gedocumenteerd en vlot geschreven boek stelt ons in staat ons een idee te vormen van de belangrijkheid en verscheidenheid van deze merkwaardige synthese.

In de hiernavolgende bladzijden hebben we enkele losse kanttekeningen samengebracht die bij het doornemen van dit boek gemaakt werden.

In het overzicht van de historische gegevens uit de Nederlanden die aantonen hoe de bezweringspraktijken in het verleden ten onzent beoefend werden, heeft de auteur niet naar volledigheid gestreefd. Een poging daartoe zou trouwens ook het opzet van het werk te buiten zijn gegaan. Toch is het opvallend dat naast de Noordnederlandse bewijsplaatsen, voor de Zuidelijke Nederlanden alleen Mechelen goed vertegenwoordigd is. Van andere Zuidnederlandse steden wordt alleen Brugge — en dan nog slechts met een enkel geval — vermeld. Hierdoor zou allicht de indruk kunnen gewekt worden dat er voor andere steden geen historische gegevens voorhanden zijn. Dit is echter helemaal niet het geval: vermelden we als voorbeeld slechts de Gentse tovenaars, Heindric Palinck, van wie in 1539, daar hij van allerlei magische praktijken verdacht werd, een scherp verhoor werd afgenomen waarbij allerlei, ook voor de volkskunde interessante gegevens aan het licht kwamen (3). De tekst van dit « scherp examen » werd door A. Van Werveke met commentaar uitgegeven op het einde van de vorige eeuw (4). In Oudenaarde komt rond 1522 een zekere « Pietre Rottyn, gheseit Schietcatte » in aanraking met het gerecht: hij werd ervan beschuldigd karnen onttoverd te hebben, een bezigheid waarvoor hij trouwens ook reeds vroeger in het Land van Aalst veroordeeld was geworden (5). Voor Brugge vindt men ook enkele gevallen vermeld in het bekende werk van L. Gilliodts-Van Severen, *Mémoriaux de Bruges*.

(3) B. Canaert, *Bijdragen tot de Kennis van het Oude Strafrecht in Vlaenderen* (Gent, 1835, derde druk), p. 466.

(4) « Toovenaars en Waarzeggers in de XVe en in de XVIe eeuw », *Volkskunde* IX (1896-97). Deze tovenaars wordt wel terloops in een ander verband door Van Haver vermeld (p. 40).

(5) L. Van Lerberghe en J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen* (Oudenaarde, 1852) VI, p. 241.

Zoals Dr. Van Haver terecht aanstipt is de « oudste bron en wellicht de belangrijkste van deze verzameling ... het zogenaamde Gentse handschrift » (p. 37). Bedoeld is Hs. 697 van de Gentse Universiteitsbibliotheek, dat uit de nalatenschap van wijlen Prof. C.-P. Serrure verworven werd. Dit handschrift kan echter niet in zijn geheel in « het laatste kwart der 15e. eeuw » gedateerd worden (loc. cit.); er zijn enkele delen bij die bijna een halve eeuw ouder zijn, o.m. het uitvoerig bezweringsformulier tegen velerlei kwalen (nr. 549) (6). W. De Vreesse putte voor zijn uitgave van Mnl. recepten (7) niet alleen uit dit Gentse handschrift, zoals Dr. Van Haver ons wil doen geloven, doch hij gebruikte eveneens teksten uit een Hs. van de Parijse Bibliothèque Nationale en uit een ander dat zich in die tijd in Noordnederlands privaatbezit bevond (8). J. Verdam gaf in zijn bekende bijdrage: « Over Bezweringsformulieren » (9) ook geen overzicht van de ganse inhoud van dit Gentse Hs., zoals de auteur meent, wel deelde hij er — met De Vreeses toestemming en naar diens afschrift — enkele teksten uit mee en vermeldde het doel van enkele andere. Verder lezen we dat Prof. P. De Keyser « het handschrift klaar voor publikatie » maakt. Deze mededeling beantwoordde aan de werkelijkheid in 1960 toen Dr. Van Havers werk ter bekroning werd voorgelegd, doch inmiddels werden alle magische teksten uit Hs. 697 uitgegeven (10), zodat het misleidend werkt dat dit zinnetje bij het ter perse gaan van de be kroonde verhandeling niet werd weggelaten.

Gezien de belangrijkheid van de teksten uit het Gentse handschrift is het wel jammer dat dertien vóór 1960 uitgegeven bezweringen uit deze verzameling, aan de schrijver ontgaan zijn: acht ervan werden door P. De Keyser uitgegeven in het *Is. Teirlinck Album* (11) en vijf andere werden gedrukt (1 volledig en 4 gedeeltelijk) door S. Axters (12). Terloops kunnen we er nog op wijzen dat ook andere gedrukte Mnl. teksten niet opgenomen werden: b.v. een magisch middel tegen koortsen dat door L. Scharpé uit een Brugs Hs. werd meegedeeld (13).

Bij de bespreking van de bronnen vermeldt Van Haver een gedrukt toverboekje dat hij een « unicum » noemt: « onze enige gedrukte verzameling, De Duivelgeesel ... » (p. 37). Of dit tot in de 19e eeuw herdrukte werkje werkelijk enig in zijn soort is, lijkt ons meer dan twijfelachtig. Is er immers niet ook Een seer devoot en kragtig Boekken genaemd Lancia Christi dienende niet alleen om de macht des duyvels te bedwingen, maer ook om, aan alle Toeveraers en Hexen, hun magt te benemen ..., dat te Gent tot rond 1860 herdrukt werd en een verzameling incantatieteksten bevat? Verder lijkt het ons waarschijnlijk dat ook werkjes als *S. Jans Evangelie met een schoone benedictie, de seven woorden en vijf dankseggingen* (Gent, rond 1720) teksten bevatten die tot de magische sfeer behoren.

-
- (6) Deze tekst kan dus niet « einde 15e e. » gedateerd worden. Zie mijn bijdrage: « Middelnederlandse Zegeningen, Bezweringsformulieren en Toverplanten » *VMKVA* (1963), 275-386.
- (7) *Middelnederlandse Recepten & Tractaten, Zegeningen en Toverformules* (K.V.A. Gent, 1894), 1e Aflevering: Recepten. De overige afleveringen zijn niet verschenen.
- (8) Cfr. De Vreeses inleidende nota op zijn uitgave.
- (9) *Hand. en Mededel. Mij. Ndl. Letterk.* (1900-01), 3-62.
- (10) Zie hierboven, nota 6.
- (11) « Een Tuiltje middeleeuwse Toverplanten », in: *Is. Teirlinck Album* (Leuven, 1931), pp. 257-267.
- (12) *Geschiedenis van de Vroomheid in de Nederlanden* (Antwerpen, 1953) II, pp. 424-427.
- (13) « Uit een Hs. der Stadsboekerij te Brugge », *Leuvense Bijdragen* I (1896), 61-74.

De uiteenzetting over « bezwering en bezweerder » is, hoe beknopt ook (pp. 48-51), een zeer degelijke samenvatting van een aspect waaraan formuleverzamelaars in het verleden niet steeds de nodige aandacht hebben geschonken. Dit geldt eveneens voor de verhouding tussen « Geloof en Bijgeloof » (pp. 55-56).

Enkele steekproeven hebben aangetoond dat de teksten van het compendium vrij getrouw weergegeven werden. Het feit echter dat deze teksten opgenomen werden zoals ze in boek of tijdschrift gedrukt staan, heeft het nadeel dat zet- en andere fouten erdoor bestendig worden. Het ideaal ware geweest telkens wanneer het ging om een tekst die uit een Hs. afkomstig is, een collatie met dit Hs. door te voeren. Als voorbeeld mogen we het Gentse Hs. noemen: de uit dit Hs. gedrukte teksten vertonen bij de verschillende uitgevers min of meer sterke afwijkingen en bij Mone en Verdam ook weglatingen. Een ander voorbeeld: de naam « Louginus » in nr. 130 is in het Hs. waaruit dit nummer afkomstig is, zonder twijfel « Longinus »; van minder gave overlevering kan hier dan ook moeilijk sprake zijn (pp. 459-460).

De remedie tegen geboortevlekken (nr. 10), waarbij de kraamvrouw de vlekjes met nuchter speeksel moet aflikken, is misschien ontstaan door observatie van dieren die na het werpen hun jongen plegen droog te likken. In de door de auteur onbegrijpelijk geachte woorden (p. 144) « Gods gebied » in nr. 291 (niet 290 zoals de auteur schrijft) dient « gebied » mijns inziens verstaan te worden als « Gods gebieden », d.i. het bevelen van God. De twee woorden « Nemend, Omend » uit nr. 310, een formule tegen « zere ledematen », komen ook voor in nr. 299 (met enige variatie) en gaan wellicht terug op krachtige vreemde — niet noodzakelijk Latijnse — woorden.

Formulier nr. 320 tegen de roos, met de vermelding van drie rozen, waarvan slechts één, « de koude roos », met name genoemd wordt (p. 151) is een variatie van de uit Duitse formulieren welbekende « Drei Blumen-Segen ». De meest genoemde bloemen zijn de roos en de lelie; de eerste wordt door Spamer voor de oudste aangezien (14). Zoals Van Haver vermeldt wordt de laatste van de drie rozen — de enige die in het Antwerpse formulier overgebleven is — voor de magisch werkzame gehouden.

Even moeilijk als het is de oorspronkelijk christelijke of voor-christelijke elementen der formules van elkaar te onderscheiden, is het te bepalen welke formulieren of « types » van Nederlandse of van buitenlandse oorsprong zijn. Dit algemeen aanvaard feit doet de lezer soms wel eens vreemd opkijken wanneer hij merkt met welke zekerheid Van Haver sommige formules als import bestempelt (b.v. nr. 364, 744, 804, 1098) en aldus de indruk wekt dat de overige formules oorspronkelijk Nederlands zouden zijn. Bij het bepalen van wat inheems of vreemd is, lijkt ons inziens de grootste omzichtigheid geboden.

In het uitvoerig nr. 549 tegen « velerlei kwalen » komt de passage voor: « Die heleghe kerst scoet (lees met het Hs. stoet) sine heleghe roede in die heleghe flumie jordane; die vloet der helegher flumie jordane die weder stoet » (p. 207). Hierbij tekent Van Haver terecht aan: « de roede is eerder een rekwisiet van Mozes dan van Christus in de Jordaan » (p. 210). Bij deze passage kunnen we echter aantekenen dat hier — zoals ook in nr. 233 — een woordspeling van groot belang lijkt: zoals de roede « stoet » (stoot) in de Jordaan, zo ook bleef de stroom stil staan (« weder stoet »). Zoals F. Ohrt heeft aangetoond (15) werd reeds

(14) Cfr. I. Hampp, *Op. Cit.*, p. 227 e.v.

(15) « Zu den Jordansegen », *Zeitschrift des Ver. f. Volksk.* I, N.F. (1930), 269-274.

in de vroegchristelijke tijd aan de doop van Christus door Johannes de Doper in de Jordaan, de legende verbonden van het stilstaan van de stroom. Het belang van het stilstaan in de Jordaanzegening wordt duidelijk als men bedenkt dat deze zegening oorspronkelijk een bloedzegening was: zoals de stroom stilstond, zo moet ook de bloedvloeïng ophouden (stilstaan).

Uit parallelle Duitse en Engelse teksten (16) blijkt hoe reeds vroeg de Jordaan gedacht werd door een ingrijpen van Christus of van Maria tot stilstand gebracht te zijn, een detail dat trouwens ook in apocriefe evangelieteksten voorkomt, zoals de schrijver terecht noteert (p. 491). Enkele teksten mogen hier ter illustratie volgen:

.....

The child Jesus was meek, mild and good.
He put his foot into the waters,
and the waters stopped,
and so shall thy blood ...

Hiermee kan men nr. 233 vergelijken: « ... dat God sette synen rechten voet in de flume ».

Een Duitse tekst uit de 12e eeuw begint als volgt:

Min vrowe sunte Maria
scot ene roden in dhe Jordanen.
De rode erstunt.

.....

Het lijkt ons waarschijnlijk dat hier *stot* moet gelezen worden, zodat ook hier de reeds vermelde woordspeling als *stot* – (er)stunt opduikt. Dezelfde mening lijkt ook F. Hälsig te delen wanneer hij schrijft: « seit dem XII-Jh. (findet man) bereits eine Rute erwähnt, die in den Jordan gestossen wurde und ihn zum Stillstand brachte » (17). Toch heeft hij de vorm *scot* behouden, alhoewel hij onmiddellijk daarop een Latijnse zegening uit de 14e E. aanhaalt tegen vijanden en wilde dieren, waarin de passage voorkomt: « ... deus deiecit virgam in Jordanem ... » en een zwaardzegen uit de 15e E. waarin we aantreffen: « der heilige Crist stieß syne ruden in den Jordan, daz der Jordan stunt ... » (18).

Nog een laatste voorbeeld moge hieraan toegevoegd worden:

Unser Herr Jesus Christus
Schlug mit einer Ruthe in den Jordan
Und hiess das Wasser stille stahn;
Also thue ich diesem Blute auch.

Bij nr. 573 leest men een op het eerste gezicht duistere aanwijzing: « Als gij een peert De Vijve ofte worm af wilt lesen zoo moet dat haer vornoemde peerde weten » (p. 217). De laatste helft van deze zin is corrupt; bedoeld is: zo moet men de kleur van het haar van het paard kennen. Het geloof dat men bij het bezweren van een dier de haarkleur steeds moet kennen en noemen was algemeen verspreid (zie p. 253). Dezelfde gedachte vinden we ook vermeld bij de belezer uit Vorselaar: « Sus de Wouwer ... moest alleen weten welk haar de koeien hadden » (p. 50).

In nr. 800, de belangrijkste tekst uit het Gentse Hs. om « den zouter omme

(16) I. Hampp, *Op. Cit.*, pp. 167-169.

(17) F. Hälsig, *Der Zauberspruch bei den Germanen bis in die Mitte des 16. Jahrhunderts* (Leipzig, 1910), p. 92.

(18) *Loc. cit.*

te doen gane », komt — zoals Van Haver hierbij aantekent — ongeveer met de sleutelproef overeen. Alleen is het misschien nuttig erop te wijzen dat oorspronkelijk, bij het godsoordeel om de schuldige bij diefstal te ontdekken, deze proef niet met behulp van een sleutel uitgevoerd werd, doch dat hierbij het psalmboek opgehangen werd aan een soort houten steel met ronde kop (capitellum), die pas later door een sleutel vervangen werd. Een uitvoerige en rijkgedocumenteerde bespreking van deze proef en zijn verdere evolutie werd door P.J. Diermanse (19) geschreven naar aanleiding van P. De Keyzers uitgave van nr. 800.

Alhoewel wij het met de schrijver eens zijn om eraan te twifelen of de Kabbala « als oorsprong van deze formule » (p. 294) kan beschouwd worden, menen wij toch dat daarvan een onmiskenbare invloed in de tekst te bespeuren valt, niet zozeer — zoals Van Haver denkt — omdat drie aartsengelen erin vermeld worden, dit is inderdaad in kerkelijke gebeden ook niet ongewoon, doch omdat deze aartsengelen gemaand worden te verschijnen (« comt voert »), het woord tot de bezweerder te richten en de waarheid te onthullen (« brinct voert »). De draaiende « zouter » onthult dus niet zelf de waarheid, zoals dit bij een godsoordeel wel het geval was, doch is slechts een middel om geesten op te roepen. Dit oproepen van geesten komt ook in nr. 804 voor.

In verband met nr. 1001, een humoristische bezwering uit een 17e-eeuwse klucht overgenomen, wijzen we erop dat dgl. geparodieerde bezweringen wel meer voorkomen o.a. in zestiende-eeuwse rederijkersspelen, b.v. in *Een Esbatement van de Schuyfman* en in *Een Esbatement van Tcalf van Wondere*.

Nr. 1035, een korte tekst met vreemde woorden, die een « oraison du pape Leon » genoemd wordt, is wellicht « uit een of ander Frans toverboekje overgeschreven », zoals Van Haver opmerkt. Het lijkt zelfs waarschijnlijk dat de vreemde woorden overgenomen zijn uit het *Enchiridion Leonis Papae, serenissimo Carolo Magno ...*, een werk dat nog tot in de 19e eeuw herdrukt werd, vooral in het Franse taalgebied. (20)

De algemene commentaar die op het compendium volgt, wordt gekenmerkt door menige rake opmerking die getuigt voor de klare kijk van de schrijver op het gehele corpus van de door hem verzamelde formulieren. In deze interessante synthese heeft hij zich ook niet beperkt tot de inhoud maar bespreekt tevens de vorm en de stijl. Wijzen we bij het laatstgenoemde deel op de onderverdelingen die hij maakt bij de epische inleiding die dikwijls in de formules wordt aangetroffen. Bij zijn onderzoek naar de verhouding tussen de berijmde en de proza-formule, stelt de auteur een nieuwe indeling voor in vier types: de proza-vorm, de berijmde formule, de gemengde vorm en het sterk ritmisch type. In deze commentaar komen allerlei problemen ter sprake die tot nog toe in gelijkaardige buitenlandse studies niet of onvoldoende bestudeerd werden (b.v. de stijlementen); de schrijver geeft verder blijk van een verrassend nieuw inzicht en stelt een hele reeks vragen die een aansporing zijn tot verder onderzoek, dat wellicht slechts in verband gezien met de hele Westeuropese incantatieliteratuur tot bevredigende resultaten zal leiden. Ook bij de lezer rijzen hier en daar vragen op: is bij de vermelding van de zon, de maan en de sterren (pp. 446-448) niet in de eerste plaats te denken aan de invloed van de middeleeuwse astrologie, in het bijzonder aan de lunaria? Zo zijn ook de namen Mars, Mercurius, Venus,

(19) « Naar aanleiding van: « eenen souter of een broet » doen « omme lopen », twee vormen van *wichelarij* », *Volkskunde*, XXXIV (1929), 21 e.v.; zie ook mijn uitgave van het *Gentse Hs.*

(20) Zo is er volgens F.M. Olbrechts, *Op. Cit.*, p. XVI, nog een uitgave geweest te Rijsel in 1813.

Jupiter, enz. in nr. 1078 wel niet als « de namen van Romeinse goden » te beschouwen, doch als de naar de planetennamen genoemde geesten die in de zwarte magie een grote rol spelen. Wanneer in nr. 1087 en 1088 de bezweerder zich richt tot de avondster om liefde te verwekken, is toch wel niet aan een « literair beeld » te denken, maar aan de avondster Venus.

Bij de motieven, een begrip dat Van Haver omschrijft als : « een bepaald thema (dat) ettelijke malen in een gelijkaardige vorm opduikt » (p. 452), had misschien ook het motief « zwellen en zweren » een plaatsje verdiend.

Of het verkieslijker is alleen aan te nemen dat het wandelmotief « pure verbeelding » is (p. 453), lijkt ons niet afdoende bewezen. Is het niet goed mogelijk dat er losse elementen uit verscheidene bestaande legenden tot een nieuw geheel werden samengevoegd? Deze mening schijnt de auteur op een andere plaats trouwens ook toegedaan, wanneer hij de vraag « Staan wij hier voor voorchristelijke (en ten dele aangepaste) gegevens? » bevestigend beantwoordt (p. 490). In deze richting lijkt ook te wijzen dat de marmersteen waarop Christus, Maria of een heilige volgens een groep formulieren neerzat, volgens Van Havers recent onderzoek (Volkskunde LXIV (1963), 49-56) eveneens op een legende berust.

Ten slotte kan de vraag gesteld worden of in de bekende bezwering : « Gang uz, nesso ... » de vertaling van het woord « tulli » als pijl kan behouden blijven. In een naar onze mening overtuigend betoog door G. Eis aan deze bezwering gewijd (21), werd aangetoond hoe met « tulli » zeer waarschijnlijk « die Hornsohle des Pferdefusses » aangeduid wordt, wat er op wijst dat de ganse uitwijzingsformule tegen een paardeziekte gericht is.

W. BRAEKMAN.

Bondsnieuws

Provinciale Prijsvraag voor Volkskunde 1963

Op zondag 28 februari 1965 had te Gent de prijsuitreiking plaats van de provinciale prijzen 1963, tijdens de XVIIe provinciale kultuurdag. De Laureaten van de Provinciale Prijzen en Prijsvragen werden er gehuldigd. Onze voorzitter Renaat van der Linden bekwam de prijs, toegekend in de Provinciale Prijsvraag voor Folklore 1963, met zijn onuitgegeven studie over « Het Bolspel in Vlaanderen » (270 blz.).

Redactie.

(21) « Der älteste deutsche Zauberspruch », *Forschungen und Fortschritte* XXX (1956), 105-111.

De Reuzen van Gavere

Door deze studie over de reuzen van de Peerdekouter te Gavere, willen wij een steentje bijbrengen tot de algemene studie van onze Vlaamse reuzen(1). Dat wij de reuzen van Gavere als onderwerp kozen verklaart het feit dat wij de geschiedenis van deze reuzen hebben kunnen volgen vanaf hun ontstaan, dank zij het prachtige initiatief van de heer Adrien Van Hecke, sekretaris van het reuzenkomitee, die jaarlijks de biezonderste gebeurtenissen noteerde. De laatste jaren werd dit voortgezet door zijn zuster Lydie Van Hecke, die hem opvolgde als sekretaresse.

I. De Reus Tonus.

Als naar gewoonte, een paar maanden vóór hun wijkkermis, die plaats heeft de laatste zondag van juni, hielden de drie getrouwe herbergiers van de Paardekouter nl. de heren Maurice Erbuier, Georges Van der Beken en mevr. wed. Van Hecke-Contreras hun jaarlijkse vergadering om de nakermis van hun wijk « Peerdekouter » als altijd met de grootste luister op touw te zetten. De heer Maurice Erbuier, de zoeker naar nieuwigheden, was in 1948 op het idee gekomen een reus te laten maken. Dit plan werd met vreugde onthaald en de inrichters werden het met elkaar eens een reuzenfeest op touw te zetten. Tijdens een der volgende vergaderingen, waarbij alle inwoners van de wijk uitgenodigd werden, werd een eigen schepenkollege gekozen met als Burgemeester Louis Van Quaille, 1e schepene Alfred Van Kerrebroeck, 2e schepene Gérard De Meyer, Sekretaris Adrien Van Hecke, Penningmeester Jozef De Meyer.

De inrichters stelden volgend reglement op :

1. Het schepenkollege zal om de 5 jaar herkozen worden. Als één lid aftreedt zal één ander gekozen. Het aantal leden kan niet vermeerderd of verminderd worden.
2. De inrichters zijn verantwoordelijk voor alles wat er met de reus gebeurt.
3. De kas (geld) wordt niet verdeeld, de kosten door de inrichters gemaakt zullen er uitgenomen worden. De rest blijft in kas.
4. De inrichters kunnen in geen geval iets teruggeisen van hun gestorte giften bij onverschil of terugtrekking.
5. Een bijkomend herbergier moet zoveel in de kas storten als de oude inrichters ingezet hebben.
6. De reus wordt niet uitgeleend, hij blijft op de Paardekouter.

(1) In de loop van vorig jaar had ik het genoegen, dank zij de bereidwilligheid van de heer A. De Smet tekenleraar en kunstschilder te Gavere, kennis te maken met mevr. wed. Van Hecke en de heer Louis Van Quaille van Gavere. Beiden waren onmiddellijk bereid mij alle gewenste inlichtingen te verschaffen over de reuzenstoet. Mevr. wed. Van Hecke stelde mij het Gulden Boek over de reuzen ter beschikking. De heer R. Jacobs zorgde voor de foto's. Ik dank eveneens de heer Renaat van der Linden, Voorzitter van de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, voor zijn medewerking.

De kevie werd gemaakt uit hout en wijmen door de heer Vindevogel, zetel- en mandenmaker te Gavere Nieuwstraat nr. 1, naar het model van de Zottegemse reus Cambrinus. Het hoofd, vervaardigd uit geperst papier, werd aangekocht te Brussel in Palais des Cotillons Lombardstraat. Het uiterlijk speelde hier geen rol, daar de inrichters niet als doel vooropstelden een historische of legendarische figuur uit te beelden. De afmetingen van de reus bedragen :

Lengte van de reus zonder hoofd	: 3,40 m.
Breedte der schouders	: 1,15 m.
Onderste diameter der kevie	: 1,65 m.
Hoogte van het hoofd	: 0,80 m.

De kledij bestaat uit een flanellen bovenlijf, een wit met rood geruite jas, een wit met groen geruite rok en een mantel van rood fluweel. Deze werden vervaardigd door mevr. Van Hecke en haar dochter Lydie met de hulp van Marcel Erbuer. De aangeklede reus weegt ongeveer vijftig kg en werd gedragen door de heren Van den Berghe Marcel en Vindevogel. De reus kreeg de naam TONUS omdat hij gemaakt werd in een annex van de Brouwerij Contreras Molenstraat, 8 te Gavere met tonnen als getuigen.

II. De eerste Ommegang.

Op zondag 27 juni 1948 had de eerste ommegang plaats. Aan de grens der wijk, d.i. de Brouwerij Contreras, werd Tonus opgewacht door de wijkraad en een menigte sympatisanten die de reus uitbundig van vreugde begroetten. Vanhier werd de reus opgeleid naar de woning van mevr. Van Hecke, waar een ereboog was opgericht. Een grote bontkleurige stoet, opgeluisterd door de fanfare « St.-Cecilia » van Gavere, wachtte de prachtig uitgedoste reus op om hem naar het hart van de wijk te vergezellen. Op de kiosk hielden de heren Marcel en Maurice Erbuer toespraken waarna de heer Louis Van Quaille de inschrijving van Tonus in het bevolkingsregister liet doorgaan. Hij sprak als volgt :

Geachte toehoorders,

Tot mijn groot genoegen werd ik uitverkoren om het ambt van burgemeester waar te nemen voor dit heuglijke feest en dit onder en door onze bevolking van de Paardekouter. Velen onder U zullen zich misschien afvragen : « Van waar die naam Paardekouter ? » Wel, mijn beste mensen, daar kan geen andere uitleg aan gegeven worden dan deze. Vroeger in Gavere, aan de Schelde, stond een kasteel groot als het bekend Gravensteen te Gent. Het bestond ongeveer vanaf het jaar 1000 tot de jaren 1700. Daar er op deze burcht een roemrijk geslacht geleefd heeft met vele soldaten, waren er ook in dien tijd vele paarden. Uit het feit dat deze paarden hier steeds op de mooie weiden van deze hoogte werden te grazen gezet, is de naam Paardekouter ontstaan.

Wat wij vooral in de reus, in onze reus moeten zien, is het symbool van de eendracht. Als hij te Gavere is aangekomen dan is het niet toevallig, maar wel om iets te tonen. Tot hiertoe konden alleen de steden zo iets verwezenlijken. Nu heeft een buitengemeente dat kunnen presteren. Ik zal niet

beweren dat ons feest en onze stoet perfekt is maar wat wij bereikt hebben is te danken aan de medewerking van de bewoners van de Paardekouter. En dat is juist waarop ik wil steunen. Die eendracht, die samenhangigheid. Toen we begonnen, hebben sommigen gedacht, wat die mensen nu willen aanvragen...! Daar komt niets van in huis. Maar wat ziet gij? Onze reus staat voor u.

Het is nu feest omdat hij hier thans is, maar wij wensen dat hij nog dikwijls zal mogen meevieren in onze feesten. Wij hopen dat onze reus het hier goed zal gewoon worden, dat hij hier graag bij ons zal blijven tot welzijn en jolijt van onze wijk, van onze gemeente, van ons Gavere.

Ik wil eenieders geduld niet langer op de proef stellen en maar seffens de uitverkoren naam van onze reus bekend maken en in het bevolkingsregister laten invullen. En deze zal Tonus zijn.

Heer sekretaris sla uw boeken open, neem de gouden pen en schrijf op uw zondaags onze geliefde Tonus in het register.

Ik begin :

Op zondag 27 juni 1948 om 18 uur 15 minuten werd aangegeven, den wel-edele heer Tonus, metende vier meter twintig centimeter, alhier gevonden in de Brouwerij Contreras tussen de tonnen.

Heer Tonus welkom in ons midden. Wij wensen U allen een beste gezondheid en wie weet krijgt gij in de nabije toekomst geen gezelschap ? !

Na de inschrijving van Tonus voerden verklede kinderen danspassen uit en zongen het bekende reuzenlied. De fanfare St.-Cecilia van Gavere was eveneens van de partij en speelde haar beste marsen.. Het feest mocht echt geslaagd genoemd worden.

III. Reuzin Tonia.

Aangewakkerd door het overgroot sukses welke de inrichters het eerste jaar te beurt viel bij de inhuldiging van hun reus Tonus, wilden ze hun feest nog verder doordrijven. Zo werd in 1949 besloten een reuzin Tonia te maken, met als afmetingen :

Lengte van de reuzin zonder hoofd	: 3,25 m.
Breedte der schouders	: 1,10 m.
Onderste diameter der kevie	: 1,45 m.
Hoogte van het hoofd	: 0,75 m.

Ze werd gekleed in lichtblauw satijn. Het hoofd werd aangekocht door Noël D'Hondt bij Verstraeten, Vlaanderenstraat te Gent. De dragers van de reuzin waren de heren Duforé en Van de Vijver. Dit jaar werd een reclamestoet aan de ommegang toegevoegd. De stoet werd geopend door de plaatselijke rijkswacht, gevolgd door de muziekmaatschappij St.-Cecilia van Gavere. Er was een grote volkstoeloop om de verloving van reus Tonus met reuzin Tonia mee te vieren.

IV. Het huwelijk.

In 1950, jaar van het huwelijk van reus Tonus met reuzin Tonia, werd het bestuur gewijzigd. De heer notaris Antoine Verstraeten werd erevoorzitter benoemd en de heer Contreras Marcel voorzitter. De Gentse reuzen Aelbrecht & Isabella van de Dekenij der

Sleepstraat te Gent waren uitgenodigd om aan de huwelijksplechtigheid deel te nemen. Tientallen reklamewagens waren opgekomen, alle in bonte kleuren herschepen. Al deze wagens werden afgewisseld met praalwagens en kleurige en humoristische groepen, dit alles voorafgegaan door de plaatselijke rijkswacht en veldwachter en ongeluisterd door de muziekmaatschappij St.-Cecilia van Gavere. Als laatste werd reus Tonus ten huwelijk geleid door de Gentse reuzin Isabella, gevolgd door reuzin Tonia vergezeld van de Gentse reus Aelbrecht. Na voorlezing van de wederzijdse plichten der echtgenoten door de sekretaris Adrien Van Hecke werd het huwelijk voltrokken door de wijkburgemeester Louis Van Quaille.

Huwelijksakte ter gelegenheid van het huwelijk van reus Tonus met reuzin Tonia.

Het jaar 1950, de 25 der maand juni, voor ons Lodewijk Van Quaille, burgemeester van de wijk Peerdekoeter, gemeente Gavere, kanton Oosterzele, arrondissement Gent, in de provincie Oost-Vlaanderen, zijn verschenen :

Tonius Vanderbieren, brouwersgast, geboren het jaar onzes heren weet ik niet, vermits gevonden tussen de tonnen, alhier op het hoogste van de Paardekoeter, zoon van onbekende vader en eveneens onbekende moeder, mogelijks zonder moeder, en in dit geval is een toestemming overbodig.

EN :

Tonia Vanderhop, tonkuister geboren 1 jaar na haar bruidegom, uit een ribbe van deze, na een klinkende drinkpartij, dochter van haar bruidegom, en die dus maar zijn toestemming nodig heeft.

De aanstaande echtgenoten hebben niets overgelegd, om de goede reden dat zij niets hadden.

Welke komparanten ons verzocht hebben over te gaan tot de voltrekking van hun huwelijk, waarvan de afkondiging reeds is gedaan op al de plakbrieven van de kermis onzer goede gemeente.

Geen tegenspraak ons bekend zijnde, recht doende aan hun verzoek, en lezing gegeven hebbende van het zesde hoofdstuk van de vijfde titel van het burgerlijk wetboek getiteld : « Van het huwelijk » aan de bruidegom reus en aan de bruid reuzin gevraagd of zij elkander voornemens zijn te nemen voor man en vrouw, elk van hen beurtelings geantwoord hebbende « JA » verklaren wij in naam van de Paardekoeterwet dat de gezegde

Tonus Vanderbieren van de Brouwerij

Tonia Vanderhop van de Paardekoeter

door de huwelijksband verenigd zijn, welke huwelijk openbaar is voltrokken op het rollend gemeentehuis van de Paardekoeter in tegenwoordigheid van de twee gekozen getuigen : Mevrouw Julienne Van Quaille en de heer A. Cornelis Opperbaljuw van Gent.

Na de plechtigheid zong de kindergroep onder leiding van Lydie en Adrien Van Hecke volgend lied :

BRUILOFTSLIED.

1. 'k Kom van een bruiloftfeest te Drongen
Een feest dat ik nooit vergeten zal
'k Heb gegekt, gedanst en gesprongen
Maar 'k heb gelachen 't meest van al
Waarom, 't zal 't u gaan vertellen
't geval is waarlijk heel serieus
Familie en bruidegomsgezellen
z' hadden allen zo ne rare neus

REFREIN :

- Van nonkel Jaak
't Was lijk nen haak
Van kozen Sies
Ne kloef precies
Den broer der bruid
Had lijk ne snuit
Van 't nichte zat hij op zijn gat
De schoonpapa
Had iets comme ça
Van bruidegom heel scheef en krom
En peins ne keer de bruid ach heer
en had gene neus ne meer.
2. Op 't gemeentehuis gekomen
De Burgemeester vroeg halffluid
Aan de getuigen hunne namen
Alsook aan bruidegom en bruid
Maar nauwelijks had hij hun bekeken
Of daar schiet hij plotseling in een lach
Als hij die daverige gebreken
Van heel die kollektie neuzen zag
 3. Dan naar de tafel, van de kerke
En daar ons buikske goed gevuld
Met roggen brood en vlees van 't verken
En als dat al was opgesmuld
Een fotograaf van eerste keuze
Trok ons in groep, maar zie wat pret
Als elkeen zijn mismaakte neuze
Bewonderen mocht op zijn portret
 4. Moe van 't lachen en van 't jokken
De neuzenbruiloft op vat van scheen
'k Nam mijnen hoed, en 'k ben vertrokken
En 'k kom alhier alzo heel alleen
En onderweg dacht ik in mijn eigen
De kindjes van 't getrouwde paar
Wie weet wat ne neuze zij zullen krijgen
Misschien ne scheve gelijk hun pa

V. Kleine reuzen of « Lustige Tonussen ».

In 1951 verwachtte iedereen de geboorte van een reuzenkind, doch het bestuur had besloten geen reuzenkind aan de reeds bestaande reuzenfamilie toe te voegen, maar wel een groep kleine reuzen in het leven te roepen onder de naam *Lustige Tonussen*,

bestaande uit zeven personen gekleed met een blauwe kiel, een reuzekop en een knuppel in de hand. Dit feest dat van jaar tot jaar meer bijval genoot en een waar succes tegemoet ging, gaf aan de inrichters en hun komitee de moed en het nodige zelfvertrouwen om telkens met meer optimisme te herbeginnen.

Vervolg in nummer 4.

Felicien VERSTRAETEN.

Zoeken en Zanten.

in vele boeken, langs alle kanten

GENT. — Het poppentheater « Nele » vierde zijn zilveren jubileum !

Vóór enkele maanden vierde de groepering « Magie » haar tienjarig bestaan. Thans triomfeert « Nele » in een vijfvoudig jubileum.

In 1939 stak het poppentheater Nele van wal; het trad achtereenvolgens op in de zaal Pan, in een woning op de Kortrijksesteenweg, op het Emiel Braunplein, op de Brabantdam en is sinds 1952 gehuisvest in de Vlaanderenstraat, nummer vijftien.

Het betekent een hele prestatie gedurende vijftwintig jaar regelmatig de poppen enkele uren leven in te blazen. De stichter en huidige leider, de heer Vermeire, leraar aan de Koninklijke Akademie voor Schone Kunsten, vatte het begin op als een spel. Zijn droom bestond erin kunstzinnige poppenfiguren uit de grond te stampen. Maar poppen moeten leven. Aldus groeide willens nillens een poppenspel.

Het past niet in dit relaas de historie van Nele en van de opvoeringen en avonturen aan te halen of op te sommen. De volkskundigen hopen, dat iemand zich voor de wagen spant om 't poppenspel in het Gentse in het breed en het lang weer te geven in klank en kleur (met beschrijving en band). Wie weet, wellicht brengt ons medelid E.H. Vandenbroucke ons eens dergelijke geschiedenis als een Sinterklaasgeschenk ?

De galavoorstelling bij het zilveren jubileum op 26 maart 1965 bracht geen Pierke, maar « Michael Strogoff » van Michel Verne. De koerier van de tsaar leefde als dappere durver in Gent, in een vertoon van niet minder dan dertig kunstzinnig gesneden en gekostumeerde poppen.

De Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen verheugt zich ten zeerste bij deze bloei van poppentheaters in Gent en daarbuiten. Ons « Pierke » verstrekt regelmatig zijn belevenissen. (1) Wij wensen van harte dat « Nele » na het zilver, ook eens het goud van een jubileum mag laten glanzen. R. v. d. L.

DEINZE. — Vier reuzenkinderen bij het reuzenechtpaar

Vier jaar geleden, in 1962, verscheen in ons tijdschrift het bericht (2) dat te Deinze twee nieuwe reuzen op de wereld gekomen waren, nl. « Canteclae » en « Kobbe ». Deinze bezit een vermaarde kippen- en eierenmarkt. Wanneer men daar feest viert, geschiedt dit in het teken van de kip en de haan. Langs de sage van Reynaert de Vos deden Kobbe en Canteclae er hun intrede.

Op 11 april 1965 deed de Canteclae-omweg er voor de vierde maal zijn ronde. Een van de belangrijkste feiten bij deze gelegenheid dient aangestipt : het reuzenechtpaar Leonardus Canteclae en Eugenia Kobbe zag zich gezegend met een vierling : de namen van de kinderen : Kraaiert, Cantaert, Pinte en Sproete. Op de vooravond van de Canteclae-stoet werden Prins Canteclae en zijn Prinses aangesteld en kregen ze de sleutel van de stad ! R. v. d. L.

(1) Pierke : 40 jaar « Pierke ». O.Z. XXXVIIe jg. (1962), blz. 238-240.

Vervolg in XXXVIIIe jg. (1963), blz. 166-168.

Pierke : Uit het dagboek van Pierke. O.Z. XXXIXe jg. (1964), blz. 188-189.

(2) R.L. : Nieuwe Reuzen « Canteclae » en « Kobbe » te Deinze. O.Z. XXXVIIe jg. (1962), blz. 67.

De heer Hubert Bourdin van Gent bezorgde me bereidwillig enkele kaarten die stadszichten en «vrijende paren» voorstellen. Eén van de kaarten heeft meer dan gewone waarde, want ze bevat een «Gebed ten gebruike der jonge meisjes die wenschen te trouwen». Hierbij vindt u de getrouwe weergave.

Gebed ten gebruike

DER

Jonge meisjes

DIE

wenschen te trouwen

—«»—

*Te herhalen des
morgens en 's a-
vonds, de handen
gevouwen, de oogen
ten hemel geslagen.*

—«»—

Ik verzoek U, H. Mauricius,
U Sint Martijn en H. Sulpicius
De heiligen in 's hemelsaal
En die er nog komen altemaal :

Zoo rap het kan
Schenkt mij nen man ...

Ik bid U, o H. Hyacinth
Zeg mij waar ik hem vind ...

Bidt voor mij, H. Leander
Ook Gij, H. Alexander
Op mijne knieën, bid ik U zoet
Weest allen toch zoo goed
Verheft gezamentlijk Uwe stem
Met den H. Ephraïem
Opdat ik, nog voor Sint Niklaas
Hebbe eenen braven baas ...

Met hart en ziel en zinnen
Zal ik hem eeuwig trouw beminnen
Ik zal hem beminnen, hoe langer hoe meer ...
En ... o groote heiligen, ik ... ik kan niet meer ...

De kaart dateert voorzeker uit de negentiende eeuw. Op de keerzijde is een kostbare mededeling met inkt geschreven zonder enig leesteken :

Beminde schoonzuster

ik kom u een kaartje te sturen gij moet het maar alle dagen lezen en zult al rap een braven man vast hebben mijn beste groeten uw schoonbroeder Alois

Talrijke heiligen zouden moeten hulp en bijstand verlenen voor het bekomen van een brave man ! Het blijft me een raadsel waarom de uitgever zulk een reeks heiligen heeft samengebracht. St.-Mauritius wordt aangeroepen tegen hoofdpijn, St.-Martinus tegen koorts, St.-Sulpicius tegen nierziekten en flerecijn; de hh. Hyacinth, Leander, Alexander en Ephraïem zijn haast onbekenden in onze gewesten. Wellicht heeft de uitgever deze reeks willen voorstellen als een soort abracadabra, d.i. een onverstaanbare bezweringsspreuk of misschien heeft hij alleen de heiligennamen aangewend om een rijm te kunnen vinden ?

Wie bezit of signaleert dergelijke kaarten of andere hulpmiddelen (oude en actuele) ten bate van meisjes die wensen te trouwen ?

R. van der Linden — Zottegem.

Mijn liedje.

Neen, ditmaal is het niet juist, ik zou moeten zeggen : ons aller liedjes.

Want het ligt in de bedoeling te herhalen wat wij vorige maal schreven. In onze bond en buiten onze bond in onze provincie zoeken verscheidene vrienden oude liederen van allerlei aard op, vanaf de eenvoudige romantische ballade, alover de herdenking van een dorpsgebeuren of het in herinnering brengen van een gekende persoonlijkheid, langs schimp- en hekkelieder, al over een studentepos en een ambachtslied, langsheen een revuelied tot het eenvoudigste straatlied van enkele samengeflanst woorden zonder te spreken van de ontelbare moorden en ongelukken. Van dit alles ging veel verloren of dreigt het teloor te gaan. Laten we, waar wij als enkeling zwak staan, door samenwerking redden wat men redden kan. Laten we ook hier onze krachten bundelen op onze gewone vriendschappelijke manier om te pogen bijeen te brengen wat elk van ons afzonderlijk heeft samengezant. Waar wij moeilijk als enkeling over de mogelijkheden beschikken om ons werk door een dure uitgave aan de gemeenschap te brengen kunnen wij alles samengebundeld dit in groep nastreven : dubbelgangers uitschakelen, varianten aanwijzen, in een uitgave waar op ieders afzonderlijk werk kan worden gewezen en door eendracht sterk wij allen iets verwezenlijken kunnen tot redding van onze cultuur en tot meerdere glorie van onze Bond.

Bij het verschijnen van dit nummer heeft een eerste vergadering van de geïnteresseerde vorsers reeds plaats gehad.

Ons volgend nummer brengt nieuws daarover.

R. V. - R. v. d. L.

Bondsnieuws

Onze Koninklijke Bond op Reis.

Als het in de bedoeling van onze uitstappen ligt de banden te verstevigen tussen de talrijke leden van de grote familie van onze bond, de tradities en gebruiken van onze volkskunde nader te belichten en ons schoon land — lees hier onze provincie — beter te leren kennen, dan mag onze eerste tocht van 't jaar een reuzesukses genoemd worden.

't Zijn meestal reeds vertrouwde gezichten die elkaar op de Kouter begroeten en als men ondanks heersende ziekten en guur weer met een veertigtal start dan heerst zo dadelijk een car-familiale gezelligheid en voelen de nieuwgekomenen zich thuis.

Eerste halte : Overmere : het ons reeds zo eigen gezicht van Eerwaarde Heer Penne die voor ons zo vroegtijdig het « Sesam open u » kon uitspreken voor dat mooie paradijs : de Eendenkooi. Onder de door hem bezorgde voortreffelijke leiding is het bezoek midden in dat enig meer van die aaneengeschakelde taferelen vol zwanen en tientallen soorten eenden, met dat afwisselend park van herten en geiten, een waarlijk vroegtijdig lentegenot.

Volgende halte : De landelijke historische kapel van Barendonk en de prachtige kalvarie met zijn witmarmeren symbolische figuren. De leider toont ons dat wij « reizen om te leren ».

En daar rijdt ons reeds de sympatieke figuur van lid gilde-griffier Janssens van Berlare voorbij die voor ons verblijf in deze typische Vlaamse gemeente een topprestatie heeft voorbereid : een kort maar leerzaam bezoek aan de dorpskom, aan de schandpaal (hoe kwam onze ex-koningin daar zo maar bij terecht te staan ?), aan de dorpskerk en vooral aan het lokaal van de Ridderlijke en Koninklijke Sint-Sebastiaansgilde. Daar, terwijl ieder zijn naar eigen smaak en vermogen samengesteld pic-nic, gezellig bij elkaar bij een geurig potje koffie of een lekker Vlaams biertje, aan het binnenspelen was vierde de vriendschap hoogtij. Vriend Janssens gaf een flinke speech ten beste en overhandigde een prachtige « vrijeleide ». Dat de Gentse voorzitters van Bond en Feestkommissie niet achterwege bleven hoeft niet gezegd.

En reeds verder, door het mooie Dendermonde waar wij reeds de samen-troepende groepen van de Karnavalstoet ontmoetten.

Even een halte te Haaltert om onze erevoorzitter Van Es in het voorbijgaan een blijk van onze durende genegenheid en dankbaarheid te geven, en langs het glooiende landschap naar het feestende Geraardsbergen waar wij tussen de luid-ruchtige menigte door, de top van de Oudenberg bereikten. Daar een bezoek aan het bedevaartsoord : de kapel van Onze-Lieve-Vrouw en dan post gevat voor een goed plaatsje voor de Krakelingenworp. Sommigen hebben het er voor over de berg terug af te dalen om de feeststoet te bewonderen en dan nogmaals naar omhoog te klimmen; de kalmste (en de oudste) wachten liever de stoetgroepen boven afzonderlijk af. Dat het potsierlijk zicht van het inslikken van het visje onze lachlust opwekt en de kranige werpkunst van een onzer ministers en van onze provinciegouverneur onze bewondering opwekt is een vaststaand feit.

Een gelukkig initiatief van onze bondsvoorzitter is daarna het bezoek aan de kleine gemeente Waarbeke waar dorpspastoor E.H. De Wolf wonderen verricht met een miniatuurdierentuin : een geleerde (en affektueuze) jachtpanter; samenlevende leeuw en Deense dog; samenlevende panter, Sint-Bernardshond en zwarte

aap; een paar prachtekemplaren van vossen; een paar wasbeertjes en enkele sierlijke vogelsoorten en een sympatieke rustieke herberg in zijn dorp. (1)

Terug naar Geraardsbergen om er vast te stellen dat een zeer beperkte tonne-
kensbrand en de zeer zeldzame heropflakkingen van de vuren in de omgeving
een stilaan uitstervende traditie is die dient gered te worden. (2)

En bij de terugkomst thuis zijn de enthousiaste dankwoorden uit veertig
monden voor de voorzitter van het Feestkomitee een bewijs dat de tocht van
die dag niet nutteloos is geweest.

R. V.

ANTWERPEN. — Colloquium over de studie van de schuttersgilden

De Bond was op het colloquium over de status quaestionis van de studie van
de schuttersgilden te Antwerpen op 20 februari 1965 vertegenwoordigd door de
heren Rich. Vankenhove en Dr. R. Haeseryn.

In de voormiddag werden referaten gehouden door Prof. Dr. K.C. Peeters,
Dr. Reintgens uit Duitsland en door een vertegenwoordiger van de Nederlandse
schuttersgilden.

R. H.

Onze 334e voordracht. Op 14 februari sprak E.H. DE CORTE over

WONDELGEM IN HEDEN EN VERLEDEN.

E.H. De Corte, pastoor van Wondelgem, behandelde in typische verklaringen
van de historische gebeurtenissen, talrijke wetenswaardigheden van het leven van
vroeger en nu. Hij omschreef de gifte van een charter van de St.-Baafsabdij in
1199, de rol van de kastelen, de bouw van de huidige kerk. De voordracht werd
opgeluisterd door een waardevolle kleurfilm van de h. Frans Van der Borgh
die de historische stoet van 1957 uiterst nauwkeurig weergeeft: de historische
personages, de priesters tijdens de Franse revolutie, de bolders, de leden van de
St.-Sebastiaangilde, de konfrerie van St.-Markoen en van St.-Katarina, enz.

Het eerste deel van de stoet belichtte in hoofdzaak de historiek van de parochie;
het tweede raakte vooral de folkloristische gebruiken. De film heeft een bijzonder
belang als dokument, omdat hij de gemeente in verleden en heden toont. E.H.
De Corte besloot zijn voordracht met uitleg over oude dokumenten die in de
pastorie berusten en over de huidige konfreries.

R. v. d. L.

Onze 335e voordracht

greep plaats op 14 maart in het lokaal van de aloude Koninklijke St.-Rochus-
gilde in de St.-Pietersabdij. Nummer 4 brengt een uitvoerig relaas.

(1) Zie de bedevaartplaats Waarbeke, blz. 117-119.

(2) Prof. Dr. P. de Keyser, De Vastenavondvuren in Oost-Vlaanderen. Volks-
kunde N.R., 1ste jg., nr. 1, blz. 40-52.
R. van der Linden, Walmen-Zondag. Redden onze jongens een oud volks-
gebruik? Jb. van de Zottegemse Culturele Kring. 1950-51, blz. 39-44.

Museum

Voornaamste aanwinsten in januari en februari 1965.

Sinds begin januari 1965 kwamen o.m. volgende schenkingen binnen :

1. haarkammen en -spelden, geschonken door Mevr. Wwe Loockx (Ledeberg),
2. haarkniptoestelletjes, door M. Van den Kerckhove (St.-Martens-Latem),
3. herbergstoelen, door de familie De Backer (Gent),
4. lijsten en litho's, door M. Van den Driessche (Gent),
5. snuifdozen (hoorn- en bakvormig) en sigaretpijp met etui, door Z.E.H. De Bruycker (Gent),
6. ovale, gebloemde schotel en ronde aardappelkom, door M. Vietti (Gent),
7. sigaretpijpjes en etui, door M. Verhelst (Gent),
8. medailles (o.m.: verenigingsleven), snuifdoos, brilletje, door Mevr. Wwe Maertens (Ledeberg).

Verder kwamen talrijke documenten binnen zoals : diploma's (verenigingsleven), almanakken e.d., onder meer geschonken door Mevr. Valck-Waerie. Alle documenten werden overgemaakt aan de bibliotheek van de Bond, gevestigd in het museum.

Reeds in december '64, maar ook in januari en februari '65 schonk de familie Slimbroeck F. (Gentbrugge) ons de vele voorwerpen die behoord hadden tot hun eigen borstelmakerij.

Elk stuk werd ondertussen genummerd en beschreven op steekkaarten. Het geheel kreeg een plaats in ons museum. Zo ontstond een nieuwe afdeling voor een oude stiel.

De volledige collectie bestaat uit :

1. een blokschaar of paard (V.G.64-15- 1),
2. een houten schaarbeschermer (V.G.64-15-13),
3. drie hekels of kammen (V.G.64-15-2, V.G.64-15-3, V.G.64-15- 4),
4. drie klossen of bobijnen (V.G.64-15-5, V.G.64-15-9, V.G.64-15-10),
5. een handschaar voor borstelmakerij (V.G.64-15- 6),
6. een model of maat (V.G.64-15- 7),
7. een stoel met lage zitting (V.G.64-15- 8),
8. twee borstelplanken voor binding (V.G.64-15-11, V.G.64-15-12),
9. een pekpan met brander (V.G.64-15-15, V.G.64-15-16),
10. een foto v.d. borstelmakersfamilie in werkkledij (V.G.64-15-14).

We zijn alle schenkers zeer dankbaar voor hun giften.

Het spreekt echter dat niet alles wat geschonken wordt, dienstig zijn kan voor ons volkskundig museum. Minder bruikbare voorwerpen en dubbels worden daarom, na schifting, naar de reserves overgebracht. **L. H.**

N. v. d. Redactie ; nummer 4 brengt een uitvoerig artikel van de heer Fr. Slimbroeck over de borstelmaker, het beroep, de terminologie, enz.

Dienst voor Volkskundige Opzoekingen

Sint-Anna's eredienst in Waasland

In gans Oost-Vlaanderen is voorzeker niet één streek waar de eredienst van Sint-Anna zo bloeiend is geweest als in Waasland, en dat sedert de 13de eeuw. Sint-Anna genoot als volksheilige zo de gunst, dat ze bijna in alle parochies haar altaar, beeld of kapel had, waar haar reliek werd vereerd. Waasland is een Sint-Annadomein geworden. Het was ook het land van de talrijke gezinnen. Het moet ons niet verwonderen, dat de jonge moeders bij haar om kinderzegen baden, haar hulp inriepen tijdens de dracht en vooral in het vooruitzicht, zich in een gelukkige verlossing te mogen verheugen. De talrijke ex-voto's die we zullen aanstippen, getuigen van hun vertrouwen: busselkindjes in zilver of was, kleine wassen kinderfiguurtjes, wassen borsten enz. waren en zijn nog de vertrouwvolle en dankbare uitdrukkingen tegenover de grote heilige van de vruchtbaarheid.

Wie op de kaart van Waasland de aangehaalde lokaliteiten beschouwt, zal overtuigd zijn, dat we niet overdrijven. Het is vooral opvallend, dat juist de randgemeenten langs de Schelde en de Durme de eerste zijn geweest om de devotie in te burgeren tijdens de opkomstperiode (14de eeuw) en de bloeiperiode (15de eeuw) van de Sint-Annaverering in Vlaanderen (1).

Is die beweging uitgegaan van Zwijndrecht-Sint-Anna (Antwerpen) en zo met de vloed van de Schelde verder meegedreven zuiderwaarts in Waasland? Of is die uitgegaan van Waasmunster-Hamme-St.-Anna, waar de alleroudste verering te constateren valt (1250-1371)? Hoogstwaarschijnlijk zijn er twee bewegingen geweest, één vanuit Zwijndrecht langs de zuiderboorden van de stroom en vanuit Waasmunster langs de Durme. We volgen die lijn.

In onze vorige studie bewezen we dat die devotie zich vooral verspreid had onder invloed van de bedelorden, Karmelieten en Franciskanen. We kunnen dat in Waas eveneens vaststellen. Toen Hulst nog dekenij van Waasland was, kwamen de Franciskanen er zich vestigen in 1454. In de dekanale visiten is schoon op te merken, dat zij « met waeghen ende peird » de verschillende parochies van Waas bezochten voor hun bedeltochten en voor de statiepreken; ze kwamen zelf in geschil met hun confraters uit Antwerpen en de deken van Waas moest de zaak regelen in der minne (2). De Karmelieten deden te Zwijndrecht reeds vroeg hun invloed gelden vanuit Schoonhoven, later in de 15de eeuw vanuit Antwerpen, waar ze op de Meir een klooster bouwden; ze werden « Lieve-Vrouwe-Broeders » geheten in 't land van Waas!

ZWIJNDRECHT was in de 13de eeuw leengoed van ridder Niklaas Cats, heer van Schoonhoven, Zwijndrecht en Burcht; zijn zoon Niklaas II was slotheer van Gouda en Guldensporenraeper (3). Hij riep de Karmelieten naar Schoonhoven en bouwde voor hen in 1330 de kerk (4). Zij vestigden zich te Antwerpen op de Meir in 1494. Reeds omstreeks 1330 was te Zwijndrecht een kapel van Sint-Anna opgericht, die in 1450 werd verwoest (5). In 1544 werd er een kapelaan geaccrediteerd om er school te geven en er de dienst te verzekeren (6): « met misse te doen up 't veyr ».

De plaats kreeg toen reeds de naam: « Sint-Anneke »; ze werd het geliefde bedevaartoord van de Antwerpenaren, die er in 1480 om hulp en bijstand kwamen bidden, op de linkeroever (7). Het terrein was eigendom van de stad geworden. Er werd een bolwerk opgeslagen, een burcht: « Borgerweert Sint Anna », « Arcx Sanctae Annae » (8). Met

haar gotische spits en ogiefvensters staat ze op de kaarten van de stad afgebeeld (9). Tijdens de slag van 1582 om Antwerpen werd de kapel verwoest, maar wederopgebouwd, omstreeks 1613. Ze kreeg een renaissancealtaar met in de nis: « een fraye belt van de Moeder Anna boven den Aultaer », gesneden door Octavi Henri (10). Telken jare werd het Sint-Annafeest met luister en met een oktaaf gevierd. De paters Minderbroeders hielden er de predikaties en de panegyriecken; klokken luidden, vaandels wapperden, de kerk was met « meyen » versierd, de soldaten van de « garde bourgeoise » schoten « roers » af, terwijl de « beyaerd » galmde over dit Scheldegebied. Op 26 juli, Sint-Annafeestdag, was er grote processie; de reliek van de heilige werd meege dragen in een reliekschrijn en in de stad en omstreken werden propagandaplakkaten uitgehangen met afdruk van de « aflatenbrief », met volle aflaat op de feestdag van de geliefde heilige. Wie enigszins de volkse belangstelling kent van zulke relieken

in die tijd van vroomheid, kan bevroeden, dat zulks heel wat gelovigen naar de bedevaartplaats moest lokken. Hier ligt dan ook de bron van de verspreiding die over een deel van Waas zal overslaan. Dit alles heeft geduurd tot de Franse Revolutie. Toen werd de verering stopgezet en werden mooie tradities verbroken. Alleen het wereldlijk element is blijven naleven, namelijk de « kermis » op St.-Anneke (11). Het is niet te betwijfelen, dat dit een van de eerste en oudste bedevaartplaatsen is geweest in Waasland, aan de heilige moeder Anna toegewijd.

Welke invloed hiervan uitgegaan is, bewijst, dat wanneer tijdens de Hervormingsonlusten, de bedevaart onmogelijk was geworden, de bewoners van een wijk te **ZWIJNDRECHT**, een boomkapel ter ere van hun geliefde heilige hebben opgericht, om de oude bedevaart te vervangen. Die boomkapel op den « Hogen Acker » (1580-87), gelegen op het kruispunt van de Melselestraat en Hoge Ackerstraat, bezat een beeld van Sint-Anna en de hele wijk kwam hier de heilige vereren. Reeds in 1582 is de herberg vernoemd: « In Sint-Annakapel », die de dorstige bedevaarders van deze boomkapel kon laven. Tot heden is die boomkapel in ere gebleven (12).

BURCHT en Zwijndrecht waren eertijds één leengoed, doch afzonderlijke parochies, maar dat het vuur van de devotie uit de nabije buurt oversloeg, kan ons niet verwonderen. In de kerkrekeningen van 1568-69 is er de aankoop vermeld van een altaarkleed voor Sint-Anna, en in 1621 een nieuwe altaartafel (13). Wat ons wel laat vermoeden, dat er ook in die kerk een Sint-Annabeeld op het altaar vereerd werd, en de 26ste juli een voorname dag was in het kerkelijk leven van de parochie.

Zakken we verder met de Schelde mee, verder Waas in, dan dan komen we te **KRUIBEKE** aan. Een spitse gotische toren met kerk prijkt op het grote marktplein; hier werden voorheen vooral vereerd, de heiligen: Blasius en Lucia (14), die er een eigen altaar hadden, en speciaal aangeropen werden voor keelziekten en oogziekten. Maar Sint-Anna werd er eveneens ingeburgerd en wel vóór of kort na de Reformatie, want in een kerkinventaris van 1614 is vermeld: « Den Vierden Autaer is gewijt ter eeren van de Heylighen Vrouwe Sinte Anna ». De kerk bezat een aflatbrief, die aan de gelovigen een aflat van 50 dagen verleende op de feestdag zelf. Het zijn maar schamele littekens van een oude verering, maar gezien in heel die geloofsbeweging van de streek, zeggen die meer dan ze getuigen, want dit moet in zijn ganse volksverband gezien worden.

BAZEL paalt aan Kruike. In de Doornwegels staat de kapel van Sint-Anna en wordt nog elk jaar bezocht, op haar feestdag. Dan branden er offerkaarsen en worden wassen ex-voto's opgedragen. Reeds in 1584 wordt deze kapel vernoemd in de Weesenboeken van de parochie (15): « West aen Sinte Annacapelle » en in 1589: « Binnen baesele by Sinte Annacapelle » (16). Geruime tijd moet ze er gestaan hebben, zodat ze in de volksmond als afbakeningpunt gold. In de 16de eeuw is ze verwoest geweest,

doch weer opgebouwd. Rond de kapel is er een « ommeegang » en de gelovigen gingen er vroeger 7 maal rond ter ere van de VII vreugden van de heilige Moeder Anna. Het oude beeld (16de eeuw) is beschadigd geweest en werd gekleed met kostbare mantels, naar Spaanse mode van die tijd. Kostbare ex-voto's in goud en zilver sieren op de grote dag het beeld, dat een « Sint-Annatrits » is, « een Maria te Drieën ». O.-L.-Vrouwke en het kindeke zijn ten volle uitgesneden.

Verwoest in de Sansculottentijd, werd de kapel weer opgebouwd omstreeks 1825, want in 1831 schonk juffrouw Anna De Graeve aan haar patroonheilige, bij testament: « een stuk zaailand en een kapitaal van 300 gull. met last eeuwigdurend de kapel te doen onderhouden door de Armendisch », « alle deynsdaghen » een kaars te doen branden en het beeld te kleden en te ontkleden (17). Ook in de parochiekerk te Bazel was Sint-Anna vereerd. Op het altaar van O.-L.-Vrouw van Wissekercke stonden de levensgrote beelden van St.-Joachim en Sint-Anna, in 1690 gesneden door Louis Willemsens van Antwerpen (18). Aan dit altaar werd de Sint-Annamis gecelebreerd de 21ste juli, feest van de heilige patrones van de Moeders, die lid waren van de « Sint-Anna-confreterie ». Na die mis was er « uytdeelinghe van broot aen de aermen » (19).

Verder langs de Scheldeboord, ligt **RUPELMONDE** met zijn mooie barokkerk en belforttoren; maar het heeft ook zijn zeven Mariakapelletjes; « de Weg-om » van de Nood Gods (20). De eerste kapel, gelegen in de Heukelstraat, nu Kloosterstraat, vertoont een onregelmatige zeshoek en is hoog van bouw; een renaissancegevel met kolonnen en kapitelen verleent toegang. De kapel stelt, in steen gehouwen het tafereel voor van de Voorzegging van Simeon in de tempel. In een nis staat het beeld van Sint-Anna met naast haar, de jonge Maria, die ze uit een bijbel leert lezen. Aan de wanden van de kapel staan de borstbeelden van Sint-Anna en St.-Joachim. Het volk noemt haar: « Sint-Annakapel »; omdat de heilige hier speciaal vereerd wordt sedert 1660. Aan de muur hangen ex-voto's van alle slag, meestal in was en op de marktdagen en de dinsdagen zoals op het Sint-Annafeest is de kapel open en druk bezocht tot op heden. Vele jonge moeders komen hier bij die gelegenheid bidden voor alle mogelijke kwalen.

De kapel is vernieuwd in het midden van de vorige eeuw, door Isabella Theresia Vernimmen weduwe van Modest van Steenacker († 1887). Ze behoort tot de eerste halte van de grote « Weg-om » ter ere van de VII Smarten van Maria, wier mirakuleus beeld in de kerk vereerd wordt.

STEENDORP, voorheen een wijk van Bazel, eerst in 1835 tot onafhankelijke parochie geworden, kreeg laat haar Sint-Annakapel. Deze werd opgericht in de Munststraat door Clemence van Steen in 1913, naar een belofte zo haar broer mocht genezen; de hele wijk droeg bij om de kapel te helpen bouwen en bekostigen, uit sympathiek meevoelen met die opzienbare genezing, uit dankbaarheid tot Sint-Anna (21). Nu nog wordt de kapel bezocht vooral

tijdens de julimaand en op de feestdag van de heilige; dan branden er vele offerkaarsen van vertrouwen.

TEMSE moet de Sint-Annadevotie vroeg bekend hebben, niet-tegenstaande door de stad en door de ganse omgeving de vermaarde heilige Amelberga de volle aandacht geniet; haar relieken worden er door duizenden vereerd. Doch reeds in 1331 werd te Temse door Hector Vilain een hospitium gesticht dat de mooie naam kreeg: « Sint-Annaconsolatie » ten bate van noodlijdenden. Dit hospitaal werd in 1507 door Dominikanessen overgenomen en omgevormd tot convent (23). Er ontstond ook een Rederijkerskamer die Sint-Anna tot patrones nam (einde 15de eeuw), genaamd: « De Wijngaertranck ». Haar leuze was: « Ootmoedigh Versaemt », haar schild droeg een Sint-Annatrits, Anna, Maria met Jezuskind « sittende in een Somerhuys van Wijngaertrancken ». Deze Kamer had in de Lieve-Vrouwkerk een eigen kapel met altaar en reliek van de heilige; op Sint-Annadag was er solemnele mis, en volgens het reglement moest elk lid « ter misse ende teroffer gaen ». 's Anderendaags was er aan het Sint-Anna-altaar een zielemis voor de overleden confreers. Dat dit alles de devotie heeft in de hand gewerkt, hoeft geen betoog. Wanneer in 1624 een nieuw doksaal werd aangebouwd in de kerk, werden de namen van Anna, Maria, Christus in het marmeren hoofdstel gebeiteld. De naam was levendig gehouden ook door mooie schilderwerken, waaronder een van Cornelius Schuts, leerling van Rubens; dit doek stelt een deel van de Sint-Annalegende voor: in het midden zit Maria met het Kind Jezus op de schoot, achter deze hoofdgroep staan Sint-Anna, Joachim, Jozef en vooraan, aan de voet zitten twee jonge moeders met kleine kinderen. Het werk is aangebracht in 1652 (24). Het typeert ten volle de algemeen in Waasland verspreide motivering van de eredienst: de vruchtbaarheid van het vreugdevolle moederschap door de voorspraak van deze heilige moeders verkregen, vooral door Sint-Anna, die volgens de legende moeder was van zo'n talrijke kroost.

WAASMUNSTER vereerde reeds in 1255 Sint-Anna (25), en aan de andere zijde van de Durme was een kapel, van de hoofdkerk van Waasmunster afhankelijk, die eveneens Sint-Anna tot patrones had, waar men haar onder die titel vereerde in 1373 (26). Beiden waren vroeger één, later afgescheiden werd de kapel de parochie Hamme-Sint-Anna. Hier heeft van heel Waasland wel de oudste cultus bestaan. Kunnen we de continuïteit van deze devotie ter plaatse niet volgen, ze wordt toch bewezen door het feit, dat de abdij van Rosenberg in de bloeiperiode van de Sint-Annaverering, erop uit was zich met een reliek van de heilige te verrijken en de bedevaart te hernemen op haar domein. Het is wel bekend hoe in de middeleeuwen vooral, de abdijen en kloosters jacht maakten op uitzonderlijke relieken én om de abdij in hoogachting te houden én om door de toeloop van het volk, een bron van inkomsten aan te leggen. Waarschijnlijk heeft de abdis Mevrouw de Samillan, de Sint Anna-reliek gekregen van pater Cypriaan de Croeser, broeder van abdis de Croeser, die de abdij met nog heel wat andere relieken begiftigde (27). Hij was provin-

ciaal van de Kapucienen en had relaties te Rome. De reliek « *ex ossibus Sanctae Annae* » werd in een kristallen cylinder gevat en vastgezet op een zilveren suppoost; op de voet was in relief Sint-Anna afgebeeld. Ze dateert van 1620.

Dat het volk naar de abdijkerk kwam, bewijst, dat enkele jaren later, in 1636 de abdis, in het Tronkbos van haar uitgestrekt domein, een grote Sint-Annakapel deed bouwen, waarin op St.-Annadag, grote plechtigheden doorgingen en de reliek werd vereerd (28).

Tijdens de Franse Overheersing werden de kloosterkerk en de kapel tot staatseigendom verklaard en verkocht. De Sint-Annakapel werd afgebroken en het beeld verdween.

Wordt dat beeld nu bewaard en vereerd te **SINAAI**? Daar werd in 1812 een kapel gebouwd ter ere van Sint-Anna op de wijk « *Stenen Muur* ». Ze vertoont twee afdelingen, het diepe deel met altaar en het reuzegrote beeld, veel te groot voor de kleine ruimte. Het beeld dateert uit de 17de eeuw; naast Moeder Anna staat Maria, beiden met gulden kroon op het hoofd. De kapel werd druk bezocht vooral op processiedagen en op St.-Annadag wanneer het H. Sacrament er zijn rustaltaar kreeg.

Nu is de devotie overspoeld door vele andere heiligen, wier kleine beeldjes het altaar versieren. Elke gebuur heeft er zijn eigen geliefde beschermheilige bij gezet.

Dicht bij Waasmunster ligt **ELVERSELE**, dat volgens de traditie eertijds een Sint-Anna-Boomkapel bezat (30). Daar werden zoveel gunsten bekomen dat de wijkbewoners een stenen kapel bouwden. Tijdens de 17de eeuw nochtans waren de Wase parochies fel beproefd door de innerlijke oorlogen tussen Hollands-Franse legers en de Spanjaards. In 1664 werden de kapel van Sombeke en de parochiekerk verwoest, « *gespolieert ende de gewijde hostiën up den Autaer ende teghen de aerde gestoyt* ». Ook Sint-Annakapel werd vernield, doch ze werd weder opgebouwd in 1651, volgens de ijzeren cijfers op de kapelspits aangebracht tussen de monogrammen van Christus-Maria-Anna. Het beeld is een St.-Annatrits uit einde 15de - begin 16de eeuw. Achter dit beeld hangt een schilderij, dat Sint Anna met Maria en het kind Jezus voorstelt in staande houding. Gans de maand juli is de kapel open en vooral op St.-Annadag komt er nog veel volk, om er offerlicht te doen branden en ex-voto's te offeren (31).

Ook **LOKEREN** had een druk bezochte Sint-Annakapel, gelegen aan de **Lede**, omringd door een kerkhof; aan de kapel waren verbonden, een kapelaan, een koster en kapelmeester. Vermoedelijk dateert deze bidplaats van 1500, want de stenen opgegraven tichels dragen het jaartal 1518 ingebakken; in een denombrement van goederen is vermeld, dat « *Jan Pennemans leen in 1523 gelegen was, West de Capelrie van sente anne* », zoals er nog heel wat aanduidingen zijn (32). Door de Geuzen vernield in 1566, werd ze weder opgebouwd en in de maand mei 1650 door Mgr. Triest ingewijd. Sedertdien kent de parochie twee grote hoogdagen, Sint-Annadag en de kerkwijding, dag van kermisvreugde.

Wat hogerop ligt **STEKENE**, dat in zijn oorspronkelijke kerk vóór 1548 (33) een prachtig Sint-Annabeeld bezat, dat door de parochianen werd vereerd; het beeld stond op een zijaltaar samen met de HH. Barbara en Katarina. Volgens de kerkrekeningen van 1517 kreeg Sint-Anna een eigen altaar in het middenschip naast de torenkolom. Werd dit beeld door de Geuzen vernield, het volk wilde de geliefde heilige niet missen en rond 1720 werden een nieuw beeld en altaar opgericht, die in 1785 door de Fransen werden verkocht.

Noordoostwaarts ligt dan **KALLO**. Al had de heilige er geen specifieke plaats, toch leefde zij in de verering van het volk. Er was een Sint-Annapolder en de Sint-Annahoeve die er haar naam aan ontleende. In 1431 verkocht Filips de Goede de slijkgronden waaruit de Sint-Annapolder zou uitgroeien. Adolf van Bourgondië, deed als eigenaar de schorren indijken. Mogelijk heeft hij uit verering voor de heilige en uit genegenheid voor zijn dochter Anna de naam aan dit poldergedeelde gegeven. Of was het om een stokkappelletje van Sint-Anna dat soms een van de kruispunten tekende, zoals het in veel gevallen ging (34)? Het is maar heel wat later dat we in de kerk van Kallo een schilderij vinden dat Sint-Anna met Maria voorstelt; het is werk van Edward Dujardin (1860), wat feitelijk nog niet op een verering wijst. Maar er is in de schatkamer van de kerk een relik van Sint-Anna en dat zegt toch heel wat meer, want die was er wel om vereerd te worden en wel op de feestdag van de heilige!

VRASENE heeft evenzeer de devotie gekend, al is die uitgestorven. Toen in 1877 de altaren werden vernieuwd, werden de oude tombeloze zijaltaren aan de muur vastgemaakt als reuzegrote versieringen. Het Lieve-Vrouwaltaarstuk getuigt nog van de oude Sint-Annaverering; het meubel is uit de jaren 1612, versierd met schroefkolonnen, klimmende lovers en putti; boven op de kroonlijsten zit een groep: Sint-Anna met St.-Joachim en O.-L.-Vrouw als kind met het klein kindeke Jezus op haar schoot, dus een Sint-Annatrits uit de 16de eeuw. Er is nog een schilderij van 1777, die O.-L.-Vrouw, St.-Anna en St.-Joachim uitbeeldt; evenals het beeldhouwwerk, in verband met de Sint-Annalegende. De kerk beschikt over zeer weinige dokumenten en het is moeilijk iets meer te bewijzen dan deze kostbare maar zeer sprekende monumenten. Zij verwijzen zeker naar de bloeiperiode van de Sint-Annadevotie (35).

Dalen we nu naar het hart van Waas en dan hebben we **BEVEREN**. Uit de oude kerkrekeningen is op te maken, dat de Sint-Martinuskerk verschillende kostbare en kunstig gesneden beelden bezat, waaronder een beeld van Sint-Anna; het werd in de troebele tijden van 1630 in veiligheid gebracht, maar bleef nadien onvindbaar. Er was een Sint-Anna-altaar, dat beschikte over zeer kostbare antependia, in goud geweven, versierd met wapens van nobelen en van de beeltenis van Sint-Anna (36), volgens de catalogus van al de ornamenten gemaakt in 1666. Littekens, maar die getuigen, dat zowel de adel als de gewone gelo-

vige, die tot de Confrerie toetrad, zich onder de voorspraak en bescherming van Sint-Anna stelde, en haar dankbaar begiftigde.

* * *

Waesland was in de ware zin van het woord « Sint-Anna's domein » geworden, zó had de Schutsvrouwe der moeders de gunst van het plattelandsvolk gewonnen. Haar kapellen en altaren met devote beelden, regen zich als schakels aan elkaar tot een krans die heel het gebied omzoomde.

Zoveel is verloren gegaan! Na de oorlog 1914-18 werd de devotie door jongere heiligen overvleugeld, als een Theresia van Lisieux, de kleine heilige uit de loopgraven, als een Rita van Cassia enz. Nieuwe tijden, nieuwe modes. De parochiale Vrouwenbonden en Sint-Annaconfreries werden door de jongere generatie vrouwen als ouderwets aangezien en ze sloten niet meer aan; zo vervielen ze en met hen de devotie tot Sint-Anna. Het vruchtbare huwelijksleven werd ook uit de hoek van een vreemdsoortige lekenmoraal gepropageerd en gezien; ook het « ideaal » der ouderen werd zinloos, ook het type van dat ideaal. De nieuwe generaties stichtten groeperingen zonder devotioneel karakter, maar naar de eigen tijdsgeest, meer beziel met sociaal-actieve doelstellingen. Wanneer de oudste generaties zullen zijn uitgestorven, zal ook de Sint-Annadevotie gedaan hebben. Heiligen zijn van de mode voor een tijd en verdwijnt de mode, dan vallen ook zij, dat is geschiedenis!

Pr. JANSSENS CssR.

Bibliografie.

- 1) PR. JANSSENS CssR, Opkomst van St.-Anna's Eredienst in Vlaanderen, O. Zanten XXXVIIIe jg. (1960), 22-40.
- 2) R.A. Gent, Kerkvisiten n° 2222-A. Dekenij Beveren-Waas – Copie van de oude Kerkvisiten in het land van Waas. 1480-1700.
- 3) J. COLENS, Le Compte communal de Bruges, Brugge 1888, 151.
M. VOSSIUS, Annales Hollandiae Zelandiacque, Amsterdam 1680, 244, 247.
- 4) FOPPENS, Hist. générale des Pays-bas, des XVII Provinces, Brussel 1720, IV, 120.
- 5) A. SIRET, Het Land van Waas, St.-Niklaas 1870, 336.
P. JANSSENS, Bomenverering in Waesland, Volkskunde 1952, 17.
- 6) R. DE GROOD'I, Geschiedenis van Zwijndrecht en van het Vlaamsch-Hoofd, Antwerpen 1925, 121.
- 7) F. PRIMS, Antverpiensia IV (1930), 70.
- 8) STRADA, De Bello Belgico, Antwerpen 1648, II, 481.
- 9) Archief-Stadhuis Antwerpen, 17de eeuwse kaarten en grondplannen: Hieronimus Coch, Jos. Harrewijns.
- 10) DE GROOD'I o.c., zie Rekeningen.
- 11) A. SIRET o.c., 330.
- 12) DE GROOD'I o.c., 46.
- 13) E. DILJS-DE GROOD'I, Bijdragen tot de Geschiedenis van Burcht, Ann. van Waas XXIX (1911), 88.
- 14) R. DE GROOD'I, Geschiedenis van Kruikeke, ibidem 46 (1934), 13.
- 15) Stadsarchief Gent, Bazel, Weesenboecken 1584, f° 27, 48.
- 16) R.A. Gent, Ferie van Procureur door C. Verdoorent, f° 164.

- 17) Archief Gemeente-Bazel, Gemeenteverslag 18 juli 1831.
- 18) Pr. JANSSENS, Bazel in 't Zoete Waesland, Leuven 1948, 120, 121.
- 19) Kerkarchief Bazel: Fondatiën van diensten ende Jaergetijden midtsgaders van tijde ende maniere derselfve dienen te geschieden. 17de eeuws perkamenten rol.
- 20) J. VAN VLIERBERGHE, De Kapellen in Waasland, (Rupelmonde). Ann. van Waas IL (1937), II.
- 21) L. SCHELTJENS, De Kapellekens van de VII Weeën te Rupelmonde, in Natuur- en Stedenschoon 1935, 65, 81, 97. Schrijver beweert dat het beeld Maria voorstelt met het kind Jezus; het is wel Sint-Anna met Maria als kind, we zijn er ons persoonlijk van gaan vergewissen.
- 22) VAN VLIERBERGHE o.c. (1938), 49.
- 23) J. BOEYKENS, Het Klooster van Sinte Anna-Consolatie te Temsche, Ann. van Waas LVIII (1950), 41.
MIRAEUS, Opera diplomatica, Brussel 1734, III, 719.
- 24) L. VERHOFSTEDÉ, De Kerk van Temse en haar Kunstschaten, Antwerpen s.a. 33 en 39. Enkele meegedeelde nota's door Z.E.H. Boeykens, historiograaf van Temse.
- 25) SCHOUTHEET de TERVARENT, Inventaire de l'Eglise de St.-Nicolas, St.-Niklaas 1877, 174.
- 26) R.A. MONS, Cart. 474, Taxatieboeken f° 158.
- 27) Pr. JANSSENS, Religieus Zilverwerk in Waasland en de Durmestreek, Ann. Oudh. Kring van Antwerpen 1952, n° 129.
- 28) K. Bibl. Brussel (Hs) De Castro, Chronyck van den Lande van Waes, II, 80.
- 29) VAN VLIERBERGHE o.c. (1937), 35.
- 30) Ibidem 47 (1935), 36.
- 31) M. DE MEULEMEESTER, Geschiedenis van de abdij Rosenberg te Waasmunster, St.-Niklaas-Waas 1925, 119.
- 32) J. VLAMINCK, Lokeren, zijn verleden, zijn heemkunde, Lokeren s.a. 102. Dr. VERSTEGEN OFM, Het Cijns- en Renteboek van 1505 van de Kerk van Lokeren, Ann. van Waas LVI (1948), n° 126 en 178.
Idem, De St.-Annakapel te Lokeren volgens de oude kapelrekeningen. Overdruk stadsverslag 1954, Lokeren 1955.
- 33) J. ANNAERT, Stekene en zijn Kerk, Gent 1898, 91.
- 34) R. VAN GERVEN, Het Land van Beveren I (1957), Kallo en zijn Kerk, 102, 105, 118, 120-ibidem (1963), VI, 49, 70.
- 35) Pr. JANSSENS, Vrasene en zijn Kerk, in Kruis en Leeuw in Waasland 1957 (n° 2), 10, 11.
- 36) M. DE MEULEMEESTER, De Kunstschaten van de Kerk van Beveren, ibidem 1960, Herfstnummer 8, 9.

KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN.

Vereniging zonder winstoogmerk

De Bond ondersteunt het Museum voor Volkskunde, geeft sedert 1926 Oostvlaamse Zanten uit, afzonderlijke Bijdragen en sedert 1957 Mededelingen van de Dienst voor Volkskundige Opzoekingen.

Samen met de Museumkommissie richt hij kosteloze openbare voordrachten, tentoonstellingen en manifestaties in, alsook de tweejaarlijkse wedstrijden van het Alfons De Cock-fonds.

Samen met de Kommissie voor Kulturele Aangelegenheden van het Provinciaal Bestuur richt hij insgelijks «Enquêtes» over volkskundige verschijnselen van de provincie Oost-Vlaanderen in.

De bibliotheek en het archief van de Bond en van het Museum voor Volkskunde berusten in de zetel, Kraanlei 41, Gent.

Een lid van de Bond werkt mede aan de verrijking van het Museum door de studie van de volkskunde in 't algemeen en van het Oostvlaams Volksleven in het biezonder, ten eigen bate en in dienst van de volksopvoeding. Museum, tentoonstellingen, poppenspel en feesten zijn gratis toegankelijk op vertoon van de lidkaart.

Bestuur van de Bond: Ere-voorzitters: Prof. Em. Dr. P. de Keyser en F. Van Es. Voorzitter: Lic. R. van der Linden. Ondervoorzitters: J. Pieters en Pr. Luyckx. Sekretaris: M. Broeckhove. Penningmeester: R. Depoorter. Archivaris: M. Van Wesemael. Bibliotekaris: Dr. R. Haeseryn. Leden: Lic. H. Arens, J. Boes, Lic. M. Daem, G. Hebbelijnc, Lic. L. Hoste, Dr. Nowé, Fr. Van Bost, R. Vankenhove, G. Van Peteghem, G. Weze.

Dienst voor Volkskundige Opzoekingen: M. Broeckhove, Lic. M. Daem, Prof. Em. Dr. P. de Keyser, J. Pieters, Lic. R. van der Linden, F. Van Es en M. Van Wesemael.

Feestkomitee: onder voorzitterschap van de H. R. Vankenhove, bestaat uit het bestuur van de Bond, met toevoeging van de heren Robert Van Belle en André Verbeke.

HET MUSEUM VOOR VOLKSKUNDE.

Het Museum voor Volkskunde, gesticht door de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen in 1927, in het voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat 14, is in 1962 overgebracht naar het Kinderen Alijns-hospitaal, Kraanlei 41, Gent.

De stad Gent heeft het Museum voor Volkskunde overgenomen, bij besluit van 27 september 1931 en plaatste het onder het toezicht van een kommissie met vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en de Bond.

Deze kommissie bestaat uit: ere-voorzitter Prof. em. Dr. P. de Keyser. Voorzitter: R. Vankenhove. Sekretaris: M. Broeckhove. Penningmeester: G. Hebbelijnc. Leden zijn de bestuursleden van de Bond en de afgevaardigden van de Stad. Konservator: Lic. L. Hoste.

Doel van de kommissie: Verzamelen, inventariseren en uitstallen van alle stoffelijke getuigen van het vroegere en huidige volksleven. De voorwerpen, dokumenten en inlichtingen betreffende het volksleven hebben betrekking op de woning, de huishoudelijke inrichting, de voeding, de volkskleding, de vervoermiddelen, de verlichting, het straat- en marktlevens, de volkstypen, de familietradities en -gebruiken, de ambachten met de werktuigen, de volksfeesten en -spelen en andere ontspanningen, het volksgeloof, het sociale leven, de volkskennis en volksgeneeskunde, de volksletterkunde en de volkskunst.

Aankoopkommissie: M. Broeckhove, Lic. L. Hoste, Prof. em. Dr. P. de Keyser, Lic. R. van der Linden, R. Vankenhove, M. Van Wesemael.

De museumkommissie houdt zich zeer aanbevolen voor afstand of schenking, zelfs in bruikleen, van voorwerpen en dokumenten. Ze koopt ook voorwerpen en laat die afhalen aan huis. Verzoek te schrijven aan de konservator: L. Hoste, Rooigemlaan 46, Gent. Tel. 26.28.74, of de sekretaris der kommissie: M. Broeckhove, Oscar de Gruyterstr. 36, Gent. Men kan zich ook rechtstreeks naar het Museum wenden: Kraanlei 41, Gent. Tel. 23.13.36.

De V.Z.W.

NOORDSTARFONDS

**steunt bestendig
het kulturele leven in
Vlaanderen.**

**NOORDSTARFONDS is de
kulturele stichting van de
Vlaamse verzekeringsmaatschappij**

DE NOORDSTAR EN BOERHAAVE

Groot-Brittanniëlaan 47, Gent